

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

Romana Jurčíčková

Barbora Markéta Eliášová a obraz Japonska v české
společnosti ve dvacátých letech 20. století

Barbora Markéta Eliášová and the image of Japan in the
Czech society in the twentyth the 20 century

Praha, 2011

vedoucí práce: PhDr. Jiří Hnilica

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jiřímu Hnilicovi za trpělivost, pomoc a rady při psaní bakalářské práce; za ochotu pak pracovníkům Archivu knihovny Náprstkova muzea a Národního archivu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny a literatura, které jsem využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Klíčová slova

Japonsko
Modernizace země
Cestovatelé, cestopisy
Japonská kultura
Změny ve společnosti

Barbora Markéta Eliášová
Jan Letzel

Keywords

Japan
Modernization county
Travellers, travel books
Japanese culture
Change of society

Barbora Markéta Eliášová
Jan Letzel

Anotace

Práce pojednává o českých cestovatelích do Japonska, kteří své výpravy podnikli na počátku 20. století a po návratu do vlasti o nich vydali svědectví ve formě cestopisu. Z tohoto pohledu je pozornost zaměřena především k osobě Barbory Markéty Eliášové, která jakožto první žena nejenže samostatně podnikla cestu kolem světa, ale v Japonsku strávila několik let a dokonale poznala tamější život.

Na základě literárního díla cestovatelů je pak poukázáno na to, že svým spoluobčanům doma předkládali obraz Japonska jako modernizující se země, která si ale přese všechno stále zachovávala ráz tradiční společnosti a kultury.

V menší míře se pak práce zabývá politickými a obchodními styky mezi Japonskem a samostatným Československem po roce 1918. Vztahy mezi oběma zeměmi se rozvíjely díky kontaktům českých legionářů a japonských vojáků bojujících společně na Sibiři proti bolševikům. Završeny pak byly vznikem československého vyslanectví v Tokiu.

Summary

The work deals with the Czech travelers to Japan who have taken their expeditions in the early 20th century, and after returning to his homeland on their testimony in the form of a travelogue. From this perspective, attention is directed primarily to the person of Barbara Markéta Eliášová which, as the first woman to own not only take a trip around the world, but in Japan, spent several years and knew perfectly the local life.

Based on the literary works of travelers is then pointed out that their fellow citizens at home submit an image of Japan as a modernizing country that despite everything, but still retaining the character of traditional society and culture.

To a lesser extent, the work deals with political and commercial relations between Japan and the independent Czechoslovakia after 1918. Relations between the two countries to develop contacts with Czech legionnaires and Japanese soldiers fighting together against the Bolsheviks in Siberia. Were then rounded out the emergence of the Czechoslovak Embassy in Tokyo.

Obsah:

Obsah

Poděkování	1
Prohlášení	2
Klíčová slova.....	3
Anotace.....	4
Summary	5
Obsah:.....	6
Úvod.....	8
I. Japonsko na přelomu 19. a 20. století.....	11
II. Češi v Japonsku do roku 1914	14
1. Barbora Markéta Eliášová – v Japonsku jako doma	16
2. Josef Kořenský – pedagog na cestách	23
3. Jan Letzel a Karel Jan Hora – Češi žijící v Japonsku dlouhodobě... ..	27
4. Joe Hloucha – ctitel starého Japonska	34
III. Samostatné Československo a Japonsko (od roku 1918 do konce dvacátých let)	40
1. František Václav Krejčí.....	48
IV. Proměny vnímání japonské společnosti.....	51
1. Společnost.....	51
2. Japonská kultura	63
3. Každodennost.....	68
4. Zemětřesení.....	71
Závěr.....	74
Seznam pramenů a literatury:.....	76
Přílohy:	79
Vděčný jezevec:	79

Básně B. M. Eliášové:	82
Seznam vyobrazení:	83
Obrazová příloha:	84

Úvod

Ve své práci se budu zabývat tematikou cestovatelství se zaměřením na Japonsko a na cestovatele, kteří o svém pobytu v této zemi vydali knihu a předložili tak obraz Japonska svým čtenářům v Čechách. Pozornost bude věnována především tomu, jak se z Japonska coby feudální mocnosti stala modernizující se země a jak tyto změny vnímali a jak o nich vypovídali čeští autoři, jakých témat se v první řadě všímali.

Jakožto nejvýznamnější osobnost jsem zvolila Barboru Markétu Eliášovou, která do Japonska podnikla několik cest a strávila zde delší dobu (poprvé 1912 - 1913, jako koncipientka na čs. vyslanectví v Tokiu roku 1920, potřetí 1923 a krátce zde pobyla i roku 1929). Získala si mezi Japonci, mnoho dobrých přátel a země jí tedy byla prakticky druhým domovem. Zároveň jako samostatná žena-cestovatelka a učitelka pohlížela na Japonsko poněkud odlišně než ostatní světoběžníci. Svě zkušenosti vylíčila v cestopisech, ale vydala i japonské pohádky a pověsti pro děti.

K vypracování bakalářské práce jsem použila prameny z pozůstalosti Barbory Markéty Eliášové v Archivu knihovny Náprstkova muzea. Její fond zde zahrnuje devět krabic, v nichž se nachází její osobní věci (pasy, korespondence či vysvědčení), literatura (cestopisné črty, rukopisy vydané i nevydané), cestopisné deníky, novinové výstřižky a fotografie aj.

Dále využívám Výstřižkový archiv Ministerstva zahraničních věcí. Dokumenty zde uložené se však k tomuto tématu povětšinou neváží, spíše se jedná o zprávy z oblasti politických a obchodních vztahů mezi Japonskem a Československem, respektive mezi Japonskem a ostatními státy obecně.

Velmi významným zdrojem informací je pro mne i vydaná korespondence architekta Jana Letzela, která vyšla péčí Stanislava Bohadla v roce 2000 v nakladatelství Gate Náchod. Jedná se především o osobní dopisy adresované z většiny matce a švagrovi, v nichž Letzel líčí nejen osobní záležitosti, ale také svým blízkým zprostředkovává obraz Japonska.

Rovněž korespondence mezi Karlem Janem Horou a Joe Hlouchou vydaná péčí Vlasty Winkelhöferové ve sborníku Po stopách krajanů ve starém Orientu mi byla výborným zdrojem informací.

Dalším pramenem je dobová literatura – beletristická díla (cestopisy), povídky či odborné studie publikované cestovateli. Nicméně pozornost byla věnována i recenzím těchto knih.

Nebyla opomenuta ani slovníková hesla z Ottova a Masarykova slovníku naučného. Jelikož tato díla vyšla na přelomu 19. a 20. století, nacházejí se na pomezí mezi pramenem a odbornou literaturou.

K té již lze zařadit dílo Dějiny Japonska Nakladatelství Lidových novin (řada Dějiny států). Tato syntéza se zabývá z větší části historií země od 19. století. Jelikož se jedná o překlad z anglického originálu, kniha se vůbec nezabývá kontakty mezi Japonskem a Čechami, respektive Československem. O těch se naopak zmiňuje kniha Dějiny Japonska české autorky Zdeňky Vasiljevové, která vyšla v nakladatelství Svoboda v roce 1986. Do podrobností jsou zde vylíčeny události japonského středověku, ovšem novověká problematika je nahlížena s poplatností komunistickému režimu. Autorka se zaměřuje na vývoj japonského dělnictva.

Odborná historiografie se percepci Japonska výrazněji věnuje posledních dvacet let. Základní význam pro tuto problematiku má kniha Michaela Borovičky Cestovatelství z řady Velké dějiny zemí Koruny české nakladatelství Paseka z roku 2010. Autor zde chronologicky shrnuje dějiny českého cestovatelství a navíc uvádí životopisná data světoběžníků.

Fenoménem cestovatelství se zabývá i Vladimír Rozhoň v knize Cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti. Jak již název napovídá, věnuje se zde autor především tomu, jak cestovatelé své výpravy organizovali, jaký byl jejich život na cestách, jaké byly jejich vzájemné vztahy nebo jaký ohlas vyvolaly jejich cesty u české společnosti. Rovněž se věnuje tomu, jakým způsobem se utvářel obraz cizích zemí v české společnosti.

Historie a kultura Japonska je v dnešní době přibližována zájemcům prostřednictvím výstav. Roku 2007 byla pořádána samostatná výstava o cestovateli Joe Hlouchovi s názvem Japonsko – má láska. U příležitosti výstavy vyšla o Hlouchovi rovněž monografie autorů Alice Kraemerové a Jana Šejbla.

Od října 2010 do dubna 2011 bylo rovněž možné zhlédnout výstavu Gejša a samuraj. Obě tyto výstavy pořádalo Náprstkovo muzeum, které má v tomto směru centrální význam.

První část práce se nazývá Japonsko na přelomu 19 a 20. století. Zde se budu zabývat vývojem v Zemi vycházejícího slunce v tomto období, neboť docházelo v Japonsku k mnoha změnám. Ty byly způsobené tím, že se vystřídala vláda, byl svržen šogunát a samostatně začal panovat císař, země se po dlouhé době otevřela světu a ve všech sférách života přijímala nové podněty a informace.

Druhý díl, Češi v Japonsku do roku 1914, je pak věnován českým cestovatelům do Japonska a především Barboře M. Eliášové, která v roce 1912 podnikla jako první Češka samostatnou cestu kolem světa a v Japonsku pobyla celý rok. Dále jsou v této kapitole zmíněni i Josef Kořenský, Joe Hloucha a Češi v zemi usazení natrvalo, inženýr Karel Jan Hora a architekt Jan Letzel.

Samostatné ČSR a Japonsko je název třetího dílu práce a ten je zaměřen na poválečnou situaci a na vztahy mezi samostatným Československem a Japonskem, které se začaly upevňovat i díky legionářům přicházejícím do země ze Sibíře.

A poslední část s titulem Proměny vnímání japonské společnosti Čechy popisuje změny ve společnosti, kterých si mohli čeští čtenáři v průběhu let při četbě japonských cestopisů všimnout.

I. Japonsko na přelomu 19. a 20. století

Historie japonského císařství sahá hluboko do minulosti. Na císařském trůnu se střídali panovníci, jejichž moc pomalu slábla na úkor moci šógunátu.¹

V osmém století Japonci převzali z Číny buddhistické náboženství. Toto učení vzniklo původně v Indii, ale v průběhu let se rozšířilo se po asijském kontinentě do Koreje, Číny i Japonska. Buddhovo učení je založeno na Čtyřech ušlechtilých pravdách: život je utrpení, příčinou tohoto utrpení je žádostivost, utrpení lze ukončit jedině tehdy, pokud se žádostivost odstraní a prostředkem k jejímu odstranění je Osmidílná stezka, jejímž hlavním znakem byla askeze. Cílem pak byla nirvána, přerušení stále se opakujícího procesu znovuzrození.

Podobně jako v Evropě se i zde v období středověku rozvinul feudální systém. Vznikla tak vojenská vrstva - samurajové.² Ti vytvořili osobitou kulturu a především etiku. Předmětem jejich uctívání byl meč a z vlastností si nejvíce cenili statečnosti, věrnosti, šetrnosti a sebekázně. Ta se uplatňovala v bezvýhodné situaci – pokud byla samurajova čest pošpiněna, mohl zvolit dobrovolnou smrt, tzv. harakiri.³

Tento systém vlády přetrval po dlouhá léta a až do druhé poloviny 19. století bylo Japonsko prakticky uzavřeno před světem a rozvíjelo se samostatně. Ale expanze Američanů a Evropanů v Asii toto přerušila. Západní obchodníci, Američané, Francouzi, Britové, požadovali po Japoncích, aby jim otevřeli své přístavy a navázali s nimi obchodní styky.

V roce 1867 došlo k převratu, moc šógunátu byla poražena a započala přímá vláda císaře. Ten následně přesídlil do města Eda, které bylo přejmenováno na Tokio. Tato změna ve vládě vedla k rychlé modernizaci Japonska a přijímání vlivů ze západu – bylo zrušeno kastovnictví a feudalismus, zaveden gregoriánský kalendář.

---

¹ REISCHAUER E. O. – CRAIG A. M., *Dějiny Japonska*, Praha, 2000.

² Japonsko mělo dvě zajímavosti a těmi byli samurajové a gejši. V dnešní době jsou populárnější samurajové, také zásluhou toho, že jsou hrdiny četných filmů i počítačových her. Ve dvacátých letech byl však větší zájem o gejši a jejich umění. To dokládají i knihy Barbory M. Eliášové *Dcery Nipponu* a Joe Hlouchy *Prodavačky úsměvů. Kniha o japonských gejšách a kurtizánách*.

³ NITOBÉ I., *Duše Japonska. Bušido*, překlad K. J. Hora, Praha, 1904. Harakiri bylo obřadní sebevraždou a jako takové mělo mnoho pravidel, která se musela dodržovat. Ještě na začátku 20. století se harakiri objevovalo: v roce 1912 zemřel japonský císař Meidži. Po pohřbu spáchal sebevraždu generál japonské armády M. Nogi, aby tak dokázal svou věrnost panovníkovi.

Naštěstí pro Japonsko nebyl Dálný východ na přelomu 19. a 20. stol. v područí koloniálních mocností a i díky této skutečnosti se mohla země zdravě a poměrně rychle modernizovat.

Vláda vytvořila vhodné podmínky pro rozvoj tím, že zrušila omezení obchodu a zajistila osobní svobodu a vnitřní stabilitu. Ve sféře financí vláda zavedla poměrně stabilní měnu a fungující daňový systém, byly také založeny bankovní instituce. Zpočátku soukromí podnikatelé váhali pustit se do neprozkoumaných vod strojové výroby a raději se obraceli k tradičnějším oblastem hospodářství – obchodu, zemědělství, řemeslné a manufakturní výrobě.

V průmyslu se kladl největší důraz na ta odvětví, která nějak souvisela se zbrojním průmyslem (na tom měla vláda největší zájem) – otevření muničních továren v Tokiu a Ósace. Rovněž započala stavba nových lodí podle západu. Byl zahájen provoz moderních loděnic v Jokosuce a v Nagasaki. Budovaly se nové komunikace – 1872 byla zprovozněna první trať mezi Jokohamou a Tokiem. Z hlediska obchodu byla nejdůležitějším odvětvím průmyslu textilní výroba – bavlnářství, především přádelny a tkalcovny.

Ruku v ruce se změnami v hospodářství přicházely i změny sociální. Předpokladem dalšího vývoje Japonska byla i modernizace myšlení a společnosti. Japonci toužili po technologickém pokroku a zároveň se snažili kulturně přizpůsobit Západu. Zaváděly se např. západní hygienické návyky a západní medicína. Hlavním znakem přebírání západní kultury bylo ovšem nošení účesů po evropském způsobu a na úřadech a ve vyšších vrstvách se nosily západní šaty.

Změny probíhaly i na poli práva. Podle západního vzoru bylo upřednostněno osobní právo nad rodinným, ale z důvodů etiky a tradice právní systém i nadále uznával široké pojetí rodiny a rodu. Hlavou rodu byl muž a jeho členy byli mužovi potomci, kteří neměli vlastní rodinu. Západu se přizpůsobovala rovněž struktura a postup soudů, v roce 1876 bylo zrušeno mučení, do té doby legální prostředek. Utváření nového právního systému bylo dlouhodobým úkolem a první kompletní občanský zákoník nabyl platnosti až v roce 1896.

Pro budování moderního japonského státu bylo potřebné rovněž získávání nových poznatků a technologií. Jednou z eventualit, jak tyto poznatky získat, bylo vysílání japonských studentů do zahraničí, především do zemí západní Evropy a Spojených států. Druhým způsobem získávání znalostí o zahraničních výrobcích a výrobních postupech bylo najímání cizích odborníků. Angličtí a američtí vědci se

v Japonsku prosadili na poli zoologie, antropologie, archeologie či sociologických studií, stejně tak jako ve filosofii a v ekonomice.

Cizí odborníci a vědci však vedli v zemi velmi nákladný život – na japonské poměry měli enormně vysoké příjmy a luxusní životní úroveň.⁴ Nicméně díky této velké ceně požívali zahraniční vědci vážnosti a jejich vědomosti byly co nejefektivněji využívány. Vysoké náklady na jejich pobyt vedly rovněž Japonce ke snaze co nejdříve je nahradit jejich vlastními studenty. Tento plán se vládě podařilo realizovat, takže na přelomu století bylo v zemi jen několik cizích expertů.

Aby se však Japonsko mohlo přetransformovat v moderní zemi, musela vláda zavést propracovaný systém vzdělávání. Roku 1869 se sjednotily konfuciánská Akademie v Edu, lékařská škola a jazyková výuka na Úřadu pro studium knih barbarů v jednu státní vzdělávací instituci. Tato škola se v roce 1877 přejmenovala na Tokijskou císařskou univerzitu, která byla vrcholem japonského vzdělání.

I v Japonsku se v této době rozvíjelo dělnické hnutí. Dělnictvo mělo špatné pracovní i životní podmínky – nízká mzda, až dvanáctihodinová pracovní doba, nehygienické prostředí a dohled dozorců na pracovišti. Těžký byl obzvláště život textilních dělnic, které přicházely do města z vesnice a u továrny žily v internátech. Po dobu jejich zaměstnání byly prakticky nesvobodné, podnik mohl kontrolovat jejich osobní život i práci.

Přes tyto rozsáhlé změny ale modernizace japonské společnosti nezasahovala příliš hluboko. Amerikanizace společnosti byla jen na povrchu, ve veřejném životě, ale v soukromí se Japonci chovali stále stejně jako před lety; alespoň takto se to mohlo zdát českým cestovatelům: „... svou vlastní kulturu má Japonec hluboko ještě v duši, ona určuje jeho ideály, jeho etiku a estetiku. Dle jejích tradic se šatí, baví, jí a pije, hledá erotické štěstí, pracuje umělecky. A dle evropské civilizace zařizuje toliko svůj zevní mechanismus života: práci v továrně a kanceláři, komunikaci, politický život a vojenskou službu, z ní přejímá výhody a vynálezy, jež činí tok denního života intenzivnějším a příjemnějším.“⁵

---

⁴ REISCHAUER E. O. – CRAIG A. M., *Dějiny Japonska*, Praha, 2000.

⁵ KREJČÍ F. V., *Jaro v Japonsku*, Praha, 1923, s. 58.

II. Češi v Japonsku do roku 1914

Země vycházejícího slunce lákala cestovatele a dobrodruhy ze západu a občané Rakouska - Uherska nebyli výjimkou. Pověštinou se Japonsko stalo zastávkou při jejich putování po světě. Některým se zde ale zalíbilo natolik, že se do země rádi opět vrátili. K těm patřil i Josef Kořenský.

Jiní naopak toužili po návštěvě Japonska již od mládí, jako Barbora Markéta Eliášová či Joe Hloucha. Jelikož se o své zážitky chtěli podělit i s ostatními, napsali po návratu knihu nebo pořádali přednášky a besedy.

Toto osvětové působení však mělo i ryze pragmatický ráz a tím bylo získání financí na další cesty. Takto si vydělávali jak Josef Kořenský, tak i Alois Svojsík „...*katecheta z pražské vyšší dívčí školy, který z výtěžku přednášek svých dřívějších cest podniká nové, a zase o nich píše a přednáší.*“⁶ Nebo Jan Havlasa, jež pobyl v Japonsku v roce 1913 a Jan Letzel o něm též psal domů: „*Havlasa je tu (resp. v Jokohamě) se svou ženou dosud. Píše a připravuje se na přednášky, kterými si chce vydělat peníze na další cestování.*“⁷

Na počátku 20. století vycházelo v českých zemích relativně velké množství cestopisů. Jedním z jejich autorů byl pedagog Josef Kořenský, který se soustředil především na literaturu pro mládež. Výhradně Japonské císařství bylo cílem cestovatelů Joe Hlouchy a Barbory Markéty Eliášové. I oni své poznatky shrnuli v cestopisech.

Kromě cestovatelů se však v Japonsku nacházeli i Češi, kteří zde žili dlouhodobě a obraz o této zemi zprostředkovávali pomocí dopisů do vlasti a článků do českých novin. Těmito Čechy byli architekt Jan Letzel a inženýr Karel Jan Hora.

Tito dva muži se stali jakýmsi majákem, k němuž se uchýlovali všichni světoběžníci, kteří do Země vycházejícího slunce přijeli poprvé. Zejména Karel Jan Hora je často uváděn jako ten, kdo krajanům poskytoval rady ohledně života v Japonsku. S vděkem jej zmiňuje ve své knize především již jmenovaný Alois Svojsík, jeho pomoc ale využili i Barbora Markéta Eliášová a Joe Hloucha při své první návštěvě země.

Vztahy mezi cestovateli nebyly samozřejmě vždy ideální. Zejména oba pánové usazení v Japonsku častokrát kritizovali počiny cestovatelů, ale díky svým

⁶ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 67.

⁷ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 132.

znalostem o japonské společnosti a o zemi vůbec si to mohli dovolit. Například si všimli chyb v knihách. Jan Letzel se v dopise švagrovi z 21. března 1910 zmiňuje o nedostacích knihy Josefa Kořenského, který v příloze zaměnil obrázek vchodu do japonského obydlí za obrázek japonského záchodu.⁸

Ale nedocházelo jen k takto komickým nedopatřením, někdy mohlo padnout i nepěkné hodnocení díla druhého. Dosti rozhořčeně se například krajané Letzel a Hora vyjadřovali o čajovně J. Hlouchy.

Zároveň cestovatelé představovali jeden pro druhého větší či menší konkurenci. Ať už ve vydávání knih nebo v pořádání přednášek. I toto se projevilo v jejich vztazích: např. Ve dvacátých letech posuzoval Joe Houcha dosti negativně přednášky konané Barborou M. Eliášovou.

Zásadním rozdílem mezi výše jmenovanými bylo pohlížení na Japonsko. Pro většinu z nich znamenalo „pouze“ oblíbenou a zajímavou zemi. K těm patřili Josef Kořenský, Joe Hloucha, Jan Havlasa i Alois Svojsík. Pro druhé však země představovala druhý domov. Alespoň takto na Zemi vycházejícího slunce pohlížel architekt Letzel a s velkou pravděpodobností i Barbora Markéta Eliášová.

---

⁸ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 132.

1. Barbora Markéta Eliášová – v Japonsku jako doma

Barbora Markéta Eliášová podle M. Borovičky, „byla ve dvacátých letech minulého století u nás nepochybně největší znalkyní japonské společnosti a jejího života.“⁹ Na rozdíl od ostatních žen, které podnikaly cesty spíše jako doprovod svých manželů, cestovala Eliášová sama a své cesty si organizovala a plánovala. Celkem dvakrát pak objela svět a své zážitky zdokumentovala v rozsáhlém literárním díle.¹⁰

Avšak dílo i osobnost autorky od její smrti v roce 1957 upadly téměř v zapomnění. V poslední době se ale její jméno začalo opět stávat známější. V posledních deseti letech o ní vyšlo několik článků,¹¹ roku 2003 jí byla v rodné obci Jiříkovice odhalena pamětní deska a při této příležitosti byl rovněž vydán sborník shrnující její život a dílo.¹² Na prahu 21. století se začala stávat symbolem emancipované ženy, která se nebála samostatně vydat na dlouhou cestu do neznámé země. Roku 2009 si její osobnost připomněli rovněž filatelisté a vydali známku s jejím portrétem.¹³

Jaký tedy byl život této odvážné ženy a jaké dílo po sobě zanechala svým čtenářům?

Než se stala učitelkou, cestovatelkou a spisovatelkou, neměla Eliášová lehké začátky. Své dětství líčí v ponurých barvách: „Narodila jsem se v malé moravské vesnici a tam jsem prožila smutné dětství chudého sirotka. Lidé ke mně nebyli dobří a tak jsem se záhy naučila milovat knihy, které mně půjčoval učitel, jediný dobrý přítel mého dětství. Četba podněcovala moji obrazotvornost, takže jsem si již jako dítě tvořila ve svém nitru nový svět, lepší než ten, ve kterém jsem žila.“¹⁴

Světlo světa spatřila 2. listopadu 1874 v Jiříkovicích u Brna. Narodila se jako nemanželské dítě Apolonii Eliášové, která ale zemřela, když byly Barboře Markétě

⁹ BOROVIČKA M., *Velké dějiny zemí Koruny české: Cestovatelství*, Praha a Litomyšl, 2010, s. 590.

¹⁰ Vyšly: *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule* (B. Eliášová, 1915), *Z vlasti samurajů* (Šimek, 1922), *V Japonsku v dobách dobrých i zlých* (B. Eliášová, 1925), *Dcery Nipponu* (B. Kočí, 1925), *Okénka do světa* (J. Svoboda, 1934), *Na stříbrných křídlech mládí* (Rodina, 1936), *Letkyně Armila* (Státní nakladatelství, 1936), *Sunae a Kétai* (V. Orel, 1940), *Huria hledá cestu do nebe* (Novina, 1940), *Japonské pohádky* (Rebcovo nakladatelství, 1943) a *Hanako, román moderní japonské dívky* (Rebcovo nakladatelství, 1944).

¹¹ Borovička: *Daleké obzory českých žen*, Lidé a Země, 2010; Bobiková: *Cestovatelka mezi diplomaty*, Magazin Práva, 2006; Borovička: *Česka v Zemi vycházejícího slunce*, Lidé a Země, 2004 a další.

¹² *Barbora Markéta Eliášová – sborník u příležitosti uvedení B. M. Eliášové na pamětní desku významných osobností obce*, vydala Obec Jiříkovice, 2003.

¹³ Viz obrazová příloha.

¹⁴ Archiv knihovny Náprstkova muzea (dále AKNM), fond Barbora Markéta Eliášová (dále BME), karton 2, dokument 4 – Cestopisné črty.

čtyři roky. Cestovatelka popisuje vzpomínky na matčinu smrt: „Přijdu vždy do rozpaků, když se mě někdo ptá na mou matku. Co mám říci o té bolestné mezeře v duši, s kterou jsem šla životem?

Duševním zrakem vidím dosud ještě milou, velmi bledou tvář se smutným výrazem v očích. Je zabořena do podušek a zřídka se pohne. A mám v dobré paměti den, kdy ta milá tvář trochu oživila v rozhovoru s tetami, jež přišly na návštěvu. Dívala jsem se na ni upřeně, protože vypadala jinak než obvykle, a tolik se mi líbila. V živém hovoru se ta drahá hlava zvedla – a náhle padla zpět... Za chvíli mně řekly tety: ‚Už nemáš maminku – umřela.‘ Nevěděla jsem tehdy ještě, co to znamená umřít. Věděla jsem jen, že se stalo něco neobyčejného a dala jsem se do pláče. Ale nikdo mne netěšil, nikdo mne nepohladil – vůbec si mne nikdo nevšímal. A tak to bylo potom celé moje dětství...“ Dále autorka vzpomíná, jak jí matka v pozdějších letech scházela: „A jak jsem rostla, cítila jsem vždy více a více tuto bolestnou mezeru, kterou jsem nemohla nikdy ničím vyplnit, třeba jsem chodila po všech dílech světa, spatřila mnohé krásy a poznala i mnoho dobrých lidí. Za lásku matčinu není náhrady...“¹⁵

Po smrti matky vyrůstala Eliášová jako obecní dítě.¹⁶ Jejím nejbližším přítelem byl učitel Jan Hudečka,¹⁷ který ji naučil lásce ke knihám a věnoval jí mimořádnou pozornost.

V 16 letech z Jiříkovic odešla a v Brně pracovala půl roku v továrně. Při zaměstnání navštěvovala večerní kurzy, poté sloužila v německé rodině a učila se z knížek dětí němčinu. Později si našla zaměstnání ve Vídni. Byla tam opět ve službě, ale zároveň navštěvovala obchodní kurz. Své jazykové znalosti uplatnila v Praze, kde získala místo v továrně na parkety pana Otakara Skřivana. Eliášová pracovala v kanceláři jako sekretářka a zároveň vyřizovala německo-českou korespondenci. Po večerech dále studovala cizí jazyky: angličtinu, ruštinu a francouzštinu. Její písemné práce vzbudily zájem examinatora, prof. dr. Mourka, který ji pozval do rodiny a půjčoval jí knihy. Doktor Mourek ji také doporučil na místo učitelky na Vyšší dívčí škole. Složila univerzitní zkoušky z němčiny a

---

¹⁵ AKNM, BME, karton 1, dokument 19 – Dopis panu redaktorovi z 28. 5. 1935 (Praha, Nusle).

¹⁶ Byla živena na náklady obce.

¹⁷ Viz výše.

vyučovala anglický i německý jazyk. Toto období bylo nejšťastnějším úsekem jejího života.¹⁸

První cestu podnikla v roce 1912/1913, kdy si vzala ve škole neplacenou dovolenou a vyrazila do Japonska, které jí lákalo svou pověstí pohádkové země. Zájem o tuto zemi získala pravděpodobně z četby knih (např. Josefa Kořenského *Cesty po světě – Žaponsko*, v této době mohla již znát i český překlad knihy *Duše Japonska. Bušido*, který byl dílem českého inženýra a prvního japanofila, K. J. Hory) a bezesporu navštěvovala i výstavy, které se této země týkaly.

Vlakem přes Rusko a transsibiřskou magistrálou dojela do Vladivostoku (cesta jí trvala deset dní) a odtud parolodí do Země vycházejícího slunce.

Z přístavu se hned vydala do Tokia a do Karnizawy – měla zde přislíbené ubytování. Karnizawa byla kolonií, kde Angličané usazení v Japonsku trávili léto. Pracovala jako vychovatelka v anglické rodině profesora Lawrence.

Po skončení léta se rodina dr. Lawrence i s. B. M. Eliášovou vrátila do Tokia a spisovatelka u nich bydlela ještě 14 dní. V anglické rodině byla Eliášová spokojena, neboť se všemi měla dobré vztahy. Manželé Lawrencovi měli dvě dcery, které navštěvovaly v Tokiu klášterní školu „The Sacred Heart“. Budovu pro tento ústav postavili dva Češi, inženýr Hora a stavitel Letzel. *„Když jsem tam jednou byla s paní Lawrencovou návštěvou, mluvila paní představená s velkým nadšením o panu Horovi i jeho japonské manželce, jež byla vychována v kterémsi jejich škole. Leč pan Letzl byl u ní ve velké nemilosti.“*¹⁹

Jelikož chtěla poznat život tamních obyvatel, odešla od Britů a našla si ubytování v japonském hotelu Imaširokan v Tokiu. Hotel byl rodinného typu a Eliášová se se všemi členy japonské rodiny brzy spřátelila. Do jejího pokoje často přicházely děti, které byly zvědavé na cizinku. Dobré vztahy však měla i s dospělými, kteří se jí snažili ve všem co nejvíce vyhovět a pokud potřebovala, také jí s některými věcmi pomohli. Problémem pro ni bylo například japonské stravování. Jedna z dcer majitele hotelu Eliášovou trpělivě učila, jak má správně používat japonské hůlky.

Aby si našetřila peníze na cestu domů, vyučovala Evropany žijící v Japonsku i Japonce samotné cizím jazykům²⁰ – dostala se do poštovní školy a vyučovala tam

¹⁸ AKNM, BME, karton 1, dokument 19 – Z dopisu panu řediteli školy v Jiříkovicích.

¹⁹ ELIÁŠOVÁ B. M., *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule*, Praha, 1915, s. 28.

²⁰ Ovládala angličtinu, němčinu francouzštinu a částečně ruštinu.

angličtinu. Velmi dobře se učila japonštině a získala si mezi svými žáky a kolegy mnoho přátel, což jí umožnilo podílet se zblízka na každodenním životě Japonců. Se svými novými přáteli Eliášová podnikala výlety, poznávala zvyky i kulturu Japonska.

Jelikož chtěla získat povědomí o tom, jak se v japonské společnosti správně orientovat, navštívila inženýra Horu, krajana žijícího v Tokiu. Pobyt Eliášové ve městě zaregistroval i jeho spolupracovník, československý architekt, Jan Letzel. Přečetl si v novinách inzerát, v němž hledala práci. Osobně se však nesetkali. Letzel se o ní ironicky zmiňuje v dopise domů: „*Mimo to tu byla nebo dosud je nějaká slečna Eliášová, stará frajle,*²¹ *učitelka z vyšší dívčí.*“²²

Do Československa se pak Eliášová vracela přes Havajské ostrovy, a Ameriku. V San Franciscu se díky nedorozumění dostala do sporů s úřady a byla na pět dní vzata do vazby jakožto „japonská vyzvědačka“ – opustila loď, aniž by podepsala protokol, že ve Spojených státech nehodlá zůstat. Po propuštění pokračovala vlakem přes Chicago do New Yorku a lodí do Hamburku a dále do Prahy.

Doma se znovu věnovala pedagogické činnosti, navíc ale pořádala četné přednášky, na nichž zprostředkovávala své poznatky a dojmy z cest. V roce 1915 vydala první cestopis, v němž shrnula své zážitky z putování kolem světa: *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule*.

O pět let později, roku 1920, vyjela do Japonska a pracovala tam rok a půl jako koncipientka na československém vyslanectví v Tokiu a příležitostně přednášela o Československu ve školách, zejména na univerzitě Waseda a na Ženské univerzitě. Psala též propagační články do japonských listů.

Po ukončení diplomatické kariéry už nenastoupila do školy, ale zůstala spisovatelkou na „volné noze“. Psala do novin a časopisů, jako byly Ženské listy, Pražský ilustrovaný zpravodaj či Národní listy a vydala knížku japonských bájí a příběhů *Z vlasti samurajů* (1922).

Avšak znalosti Čechů o Japonsku nezprostředkovávala pouze skrze literaturu, ale snažila se rozšířit jejich obzory i prostřednictvím osobního poznání. Z Japonska, jako mnoho jiných cestovatelů, přivezla i několik předmětů, které věnovala Muzeu Království českého: 3. listopadu 1921 je datován dopis z Muzea, ve kterém

---

²¹ Eliášová byla jen o 6 let starší než Letzel.

²² BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 132.

cestovatelce děkují a potvrzují přijetí jejího daru – dvou lahví konzervovaného japonského hmyzu.²³

Třetí cesta do Japonska byla plná nešťastných událostí. Do Země vycházejícího slunce jela v roce 1923 přes Cejlon, Malajský poloostrov a Čínu, která ale na ní udělala negativní dojem. První měsíce prožívala velmi uvolněně, se svými přítelkyněmi pořádala různé výlety, navštívila i japonskou továrnu na výrobu nudlí.

V září ji však postihlo katastrofální zemětřesení, při kterém bylo zničeno město Jokohama a zemřelo asi 150 000 lidí. Z Jokohamy se dostala do Tokia a na československé vyslanectví, kde se o ni postarali. Získala lístek na loď a 10. října z Japonska odjela.

Po několika dnech strávených na moři loď přistála v přístavu Vancouver. Po zdoluhavých celních prohlídkách byla vpuštěna do Kanady. Následovala třídní cesta Kanadou, poté přestoupila na rychlík do Chicaga. Tam vyhledala společnost krajanů, kteří jí pomohli s ubytováním ve městě. Eliášová pak navštívila mnoho redakcí, ale v žádné se nesešla se zájmem o své přednášky o Japonsku a o katastrofě, která se tam přihodila. Třetího dne odjela vlakem dále do New Yorku.

Vlak však po cestě vykolejil: „*Byla jsem v předposledním voze dlouhého vlaku,*“ vzpomínala po návratu, „*k večeru – bylo to před stanicí Gary – počalo to s námi silně třásti, silněji a silněji... Pohlédli jsme zděšeně jeden na druhého; kdo mohl, skočil do uličky uprostřed vozu. ‚Pryč od oken!‘ křikl někdo do vzrůstajícího se hukotu. Silné trhnutí a zakolísání – a stáli jsme. Vůz vyjel z kolejí.*“²⁴

Její rychlík se na vysokém náspu srazil s nákladním vlakem. Eliášová měla štěstí, že byla v jednom z posledních vagonů a vyvázla nezraněná. Lokomotiva byla rozbitá a několik předních vozů viselo dolů z náspu. Ve vykolejeném vlaku seděla další tři hodiny, než přijela náhradní lokomotiva a odvezla je na předchozí stanici a odtud oklikou do New Yorku. Tam čekala dalších třináct dní na loď. A odtud pak do německých Brém a do Prahy.

V Československu byl zájem o její přednášky, ve kterých líčila zážitky z japonského zemětřesení. Konaly se po celé republice a Eliášová měla pořady i v rozhlase. Navíc všechny zážitky doma vyličila v knize *V Japonsku v dobách dobrých i zlých* (1925) a vydala i knihu o japonských ženách *Dcery Nipponu* (1928).

---

²³ AKNM, BME, karton 1, dokument 21 – Korespondence od institucí.

²⁴ ELIÁŠOVÁ B. M., *V Japonsku v dobách dobrých i zlých*, Praha, 1925, s. 194.

Další, v pořadí již čtvrtá cesta, vedla tentokrát na jižní polokouli. V srpnu 1926 vyplula lodí Patria z Rotterdamu na Jávou, kde pobyla 3 měsíce a navštívila i ostrov Bali. Pak se přeplavila do Austrálie – navštívila města Darwin, Sydney a Melbourne. Zpět jela přes Jižní Afriku (Kapské Město označila za jedno z nejhezčích na světě) a zpět do Evropy. Z této cesty vzešla kniha *Rok na jižní polokouli* (1929).

V roce 1929 podnikla Eliášová pátou a poslední výpravu, jež vedla znovu do Japonska, ale nejvíce pozornosti věnovala tentokrát Korey. O této cestě však nevydala žádnou knihu.

Po návratu žila spisovatelka v ústraní v Roztokách u Prahy. Vydala ještě několik knížek pro mládež a romány.

Ve třicátých letech přestala vyučovat a svou přednáškovou činnost omezila, avšak úplně neukončila. O tom svědčí především její korespondence, v níž se vyskytují mnohá pozvání do škol i do rozhlasu: například 30. května 1930 se měla uskutečnit přibližně půlhodinová přednáška pro Radiojournal na téma „*Květy v domovech – v Japonsku a u nás*“.²⁵ Z 9. ledna 1932 je žádost od Ústřední dělnické školy, aby u nich cestovatelka žákům vyprávěla na téma „*Japonsko – jaké vskutku jest*“.²⁶

Za druhé světové války se účastnila odboje – rozmnožovala protiokupační letáky.²⁷

Ani v období druhé světové války a po něm nepřestávala Eliášová vzpomínat na Japonsko a dále se zajímala o osudy země. Jistě nelibě nesla vstup Japonska do války na straně nacistického Německa. Dokladem toho je její báseň z roku 1945 s názvem *Quo vadis, Japonsko*²⁸:

Kam jdeš, milé Japonsko,
země slunce a květů
jež pohádkou krásy bylo
a ideálem světů?

Země prosklených chrámů
něžných žen a lepých dětí
kam jsi se tak rozběhla?
Vždyť se řítíš do podsvětí.

Což krvelačný Germán
kdys tvůj učitel a vzor
zlotřilým svým příkladem
Tak zakalil tvůj zor
Že slepě za ním běžíš?
Tam už v propadlišti leží -
Proč ty se už nezastavíš?
Proč tvé děti za ním běží?

²⁵ AKNM, BME, karton 1, dokument 21 – Korespondence od institucí: přijatá korespondence ze 13. 5. 1930 – instrukce k přednášce v Radiojournalu.

²⁶ AKNM, BME, karton 1, dokument 21 – Korespondence od institucí: korespondence přijatá z 9. 1. 1932 – dopis od Ústřední dělnické školy.

²⁷ *Barbora Markéta Eliášová* – sborník u příležitosti uvedení B. M. Eliášové na pamětní desku významných osobností obce, vydala Obec Jiřkovice, 2003.

²⁸ AKNM, BME, karton 1, dokumenty 22, 23 – básně a verše; sešit básní nadepsaný *Nálady a příhody – Jak život šel*.

Podzim života jí pak ztěžoval silný revmatismus. Jediným, kde se o ni ve stáří staral, byla její bývalá studentka Evženie Plíhalová.²⁹

Z tohoto období spisovatelčina života pochází i koncept dopisu přátelům, v němž píše, jak marně čeká, až se někdo z nich přijde na ni podívat. Dále píše, že s jejím zdravím je to velmi zlé a horší se to: trpí revmatem, bronchitidou a rozedmou plic. Nemůže se dovolat lékaře, poněvadž ve středisku jsou asi přetížení, takže marně přes dva měsíce prosí o pomoc. Celé noci nespí pro velmi bolestivé záchvaty. V dopise prosí nakonec své přátele o jakoukoli podporu: „*Jevili jste dříve účast na mých osudech a můj život nemůže být dlouhý. Prosím Vás tedy snažně o další nějakou účast.*“³⁰

První česká cestovatelka kolem světa zemřela 27. dubna 1957 v Praze ve věku 82 let. Zanechala po sobě značnou literární pozůstalost ve formě přednášek, cestopisných statí a povídek. Těžištěm její tvorby byla literatura pro mládež. Kromě prózy se věnovala i poezii, své básně ale nikdy nevydala.

Celou tvorbou Eliášové se prolíná téma cestování, vzdálených zemí a samozřejmě Japonska. Její vztah k této zemi byl více než vřelý. Navštívit ji bylo jejím snem již od mládí. A to se jí nakonec vyplnilo, a ne jen jednou. Navíc zde získala množství dobrých přátel, kteří k ní byli laskaví a přívětiví a částečně jí nahrazovali rodinu, kterou ve vlasti prakticky neměla. I z tohoto důvodu bylo Japonsko jejím druhým, a snad i milejším domovem.

Pozůstalost Barbory Markéty Eliášové se z převážné většiny nachází v Archivu knihovny Náprstkova muzea. Zde se nachází korespondence, čistopisy knih, navštívenky, fotografie i předměty z cest. Menší část, plakáty k přednáškám či texty přednášek, se pak nacházejí v archivu muzea ve Šlapanicích u Brna.

---

²⁹ I díky její péči se dochovala cestovatelčina pozůstalost.

³⁰ AKNM, BME, karton 1, dokument 19 – Koncept dopisu přátelům, nedatováno.

2. Josef Kořenský – pedagog na cestách

Josefa Kořenského spojovalo s Barborou Markétou Eliášovou několik zásadních skutečností. Předně byli oba občanským povoláním pedagogové a zajímali se o problematiku školství rovněž v Japonsku. Tato země byla druhým velkým pojítkem mezi nimi, neboť oba procestovali zeměkouli, ale nejdražší zemí pro ně zůstávalo právě Japonsko.

Ne nepodstatným detailem je i to, že Kořenského knihy byly jedním ze zdrojů, z nichž Eliášová mohla čerpat informace a utvořit si tak představy o Zemi vycházejícího slunce, které ji později vedly k podstoupení dlouhé cesty.

Josef Kořenský nebyl tak docela cestovatelem – objevitelem, jako spíše cestovatelem – turistou. Nenacházel totiž žádná nová území ani nezažíval velká dobrodružství jako jiní, například Emil Holub.³¹ Kořenský cizí kraje spíše poznával a pak o nich psal cestopisy pro mládež. V jeho knihách se pak odráželo jeho učitelské povolání, neboť se většinou jednalo o učebnice zeměpisu, psané zábavnou formou. Líčil v nich život domorodců a jejich zvyky, velkou pozornost rovněž věnoval, jakožto přírodovědec, flóře i fauně dané země.³² Těchto cestopisů napsal velké množství, téměř třicet.³³ Z jeho děl pak znalosti o světě čerpali další světoběžníci.

Kořenský se narodil 26. července 1847 v Sušně u Benátek nad Jizerou. Již za studií na reálném gymnáziu se věnoval turistice a sběru zkamenělin, později vypomáhal paleontologovi Antonínu Fričovi v Muzeu Království českého. Roku 1867 absolvoval učitelský ústav v Budči a začal pracovat jako podučitel ve městečku Radnicích u Plzně, nakonec ale roku 1874 získal místo na dívčí měšťanské škole v Praze na Smíchově, kde také strávil celou svou učitelskou kariéru, od roku 1891 jako ředitel.

---

³¹ Emil Holub (1847 - 1902): nejznámější český cestovatel, byl lékařem, cestoval po Africe, kde několik let žil a studoval domorodé obyvatele. Ze svých výprav po Africe se přivážel sběratelské předměty, které posílal do Prahy do muzea. Rovněž pořádal přednášky, a to doma i v zahraničí (1894 – 1895 proběhlo jeho turné po Spojených státech). Zemřel ve Vídni.

³² V knize *Podruhé v Japonsku* se rozepisuje o zvláštním druhu japonského mloka, který jej zvláště zaujal – velemloku žaponském.

³³ Část cestopisné tvorby: vydal pětidílný soubor knih *Kulturní obrázky pro mládež*, vždy o jednom z kontinentů. Dále vyšlo: *Ve východní Austrálii* (Otto, 1908), *Cestou k Herkulovým sloupům* (F. Topič, 1924), *Doma a za mořem* (F. Topič, 1925), *Vzpomínky na domov i cizinu* (Státní nakladatelství, 1929). O některých zemích vydal samostatné pojednání: *Cesta kolem světa: Japonsko* (J. Otto, 1902), *V Siamu a Číně* (Otto, 1909), *Po druhé v Japonsku* (J. Otto, 1910), *Tureckem do asijských dálav* (F. Topič, 1924). Cestopisy však nebyly jedinými publikacemi, které vydával, zajímal se rovněž o přírodu a geologii: *Květena jarní* (J. L. Kořenský, 1877), *Vypsání hornin okolí Smíchovského* (J. Kořenský, 1878), *Prosté výklady ze zeměpípy či geologie* (J. Kořenský, 1880), *Geologické procházky po okolí smíchovském* (J. Kořenský, 1896), *O zvířatech a lidech* (F. Topič, 1925).

Do zahraničí se poprvé dostal v roce 1874 u příležitosti světové výstavy v Paříži. Roku 1887 se vydal na východ, poznával Rusko, dostal se na Sibiř, k Bajkalu, na Ural a na Kavkaz.

Cestu kolem světa podnikl v letech 1893 – 1894 spolu s přítelem, statkářem Karlem Řezníčkem. Nejprve vyrazili do Spojených států,³⁴ a ze západního pobřeží Ameriky odpluli dále do Japonska, které Kořenskému učarovalo tak, že se tam později vrátil.

Do Země vycházejícího slunce oba cestovatelé dopluli 29. září 1893. Kořenského zaujala hlavně japonská společnost a to svou zdvořilostí, obdivoval také města, čajovny i odlišné stolování. Z Japonska se vydali do Číny a Honkongu, zastavili se i v Singapuru a na Jávě. Odtud se přeplavili dále na Cejlon a následovala cesta indickým subkontinentem, během níž se dostali až k úpatí Himálají. Dále jeli přes Dillí do přístavu v Bombaji, kde se nalodili a pluli do Rudého moře. Pobyli také v Egyptě a obdivovali se zde starověkým památkám. Na africkém kontinentu jejich cesta kolem světa skončila a oba zamířili domů.

Z cesty si kromě nových poznatků a zážitků přivezli i přírodniny či umělecké a etnografické předměty. Kořenský těmito cennostmi obdarovával Náprstkovo muzeum, Muzeum Království českého, ale i školu.

Druhá Kořenského velká cesta započala v roce 1900 a jeho kroky vedly nejprve na jih, do Austrálie a Oceánie a odtud na sever, do Japonska. Na nejmenším kontinentě jej jakožto přírodovědce nejvíce zaujalo typické australské zvířectvo. Na sklonku roku 1900 se přeplavil na Nový Zéland, který důkladně procestoval a navštívil i osady českých a německých vystěhovalců.

V Oceánii navštívil souostroví Samoa a Fidži a svůj okruh po Tichomoří zakončil v australském přístavu Sydney. Dále projel východní Austrálii. Pokračoval na ostrovy Sulawesi a na Javu. Přes Jakartu a Singapur se dostal do Bangkoku v Thajsku a dále do Hongkongu. Poté opět navštívil své milované Japonsko. Odtud pokračoval do Koreje a do Vladivostoku. Nejprve plul lodí po Amuru, pak transsibiřskou magistrálou dojel přes Ural do Moskvy. Zpět v Praze byl již v září 1901.

---

³⁴ V první řadě vrazili do USA, protože se v té době v Chicagu konala světová výstava. Ve Spojených státech navštívili New York, Harvard, Philadelphii, Baltimore, Washington i Niagarské vodopády, z nichž byli nadšení, stejně jako z Yellowstonského národního parku.

I přes to, že pobíral „pouze“ plat učitele na dívčí škole, mohl si své cesty po finanční stránce dovolit a prostředky na ně získával poměrně bez problémů. Jednak nebyl ženatý a jednak měl přátelskou a nekonfliktní povahu, díky níž na svou stranu získával úředníky na školních úřadech i na vídeňském ministerstvu kultu a vyučování. Kromě peněz od státu získával finance i od různých spolků a přátel (Vojta Náprstek aj.). Další zdrojem pak byly výnosy z jeho knih a přednášek. Penězi určenými na cestu nikterak neplýtvával, neboť podle příležitosti využíval i podpory Čechů žijících v zahraničí (kontakty mu dával Náprstek).

Po roce 1901 již Kořenský žádné daleké cesty nepodnikal, ale i nadále se věnoval literární tvorbě. Od roku 1908 byl sice na odpočinku, vedl však stále aktivní život – s přáteli v létě pravidelně navštěvoval Sedmihorky. Zemřel v Praze na Smíchově o třicet let později, 8. října 1938.

V roce 1910 mu vyšla kniha *Podruhé v Žaponsku*. Popisuje zde své putování napříč ostrovy, přičemž největší pozornost věnuje turisticky hojně navštěvovaným japonským památkám, jako jsou chrámy a chrámové komplexy. Věnuje se i nedávné japonské historii a podává výklad toho, jak se Japonsko otevřelo světu. Pro odlehčení a poučení uvádí několik japonských pověstí.

V jedné kapitole knihy také čtenáře seznamuje se dvěma Čechy, kteří v době vydání pobývali v Japonsku: s Janem Letzelem a s Karlem Janem Horou. U obou uvádí krátké životopisy a nastiňuje čtenářům, čím se v zemi zabývají.

Inženýru Horovi věnuje kratší část. Zmiňuje se především o jeho donátorské činnosti, neboť Hora zasílal dary Náprstkovu muzeu. Kořenský však neopomíná ani jeho literární činnost a vyzdvihuje překlad japonského *Bušida* do češtiny.

Větší pozornost nicméně věnuje Janu Letzelovi a popisuje, jak se s ním osobně seznámil. Když se mladý architekt rozhodoval, zda do Japonska odjet či nikoli, přišel se poradit právě ke Kořenskému, protože četl již dříve jeho knihy a chtěl vědět, jaké je Japonsko ve skutečnosti a jakou nejlepší cestu tam by měl zvolit. Kořenský v knize naznačuje, že na Letzelově rozhodování měl svůj podíl: „*Po krátké rozmluvě rozhodl se pan Letzl,³⁵ že místo v Tokiu přijme a těšil se na své nové působiště velice.*“³⁶

Dále Kořenský píše, že ani po Letzelově odjezdu nepřerušili vzájemné kontakty a že za několik týdnů obdržel od architekta dopis, v němž mu sděluje, jak je

³⁵ Kořenský v knize uvedl chybně Letzelovo jméno.

³⁶ KOŘENSKÝ J., *Po druhé v Žaponsku*, Praha, 1910, s. 79.

Kořenskému zavázán a že se mu v Japonsku líbí: „*Duše moje našla, po čem toužila. Líbí se mi zde tak, že snad již nikdy nebudu toužiti, abych se navrátil domů trvale.*“³⁷

Je důležité zdůraznit, že tyto „dopisy“ uvedené v knize jsou vlastně fiktivní. Architekt Letzel v dopise matce z 26. října 1910 k tomu píše následující: „...*co tam píše o mých dopisech je trochu nepravdou, tak jsem mu nikdy nepsal. Sesadil si je sám, aby měl doprovod k obrázkům.[...] Na jeho vlastní žádost napsal jsem mu svoje životopisná data: to je jediné, co z mého dopisu vzal.*“³⁸

I přes tuto zjevnou „úpravu“ skutečnosti, měly knihy Josefa Kořenského ve své době velký ohlas a poměrně velkou čtenářskou oblibu, o čemž svědčí množství vydaných titulů i fakt, že díky výtěžkům z jejich prodeje mohl Kořenský financovat své cesty.

Kořenský psal především knihy pro mládež, jak již bylo výše řečeno, zabýval se především učebnicemi zeměpisu. Při tvorbě čerpal z vlastních zážitků a zkušeností, přihlížel však i k dílům jiných cestovatelů a geografů. Vždy se snažil, aby jeho díla byla jak poučná, tak i zábavná. Proto výklad často obohatil o kratší pohádku nebo příběh, který se nějak k danému tématu vázal.

---

³⁷ KOŘENSKÝ J., *Po druhé v Žaponsku*, Praha, 1910, s. 79.

³⁸ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 114.

3. Jan Letzel a Karel Jan Hora – Češi žijící v Japonsku dlouhodobě

Pro výše uvedené cestovatele byla návštěva Země vycházejícího slunce velkou vzácností. I proto se snažili ji co nejlépe poznat. Co však pro ně bylo nevšední a zvláštní, to pro dva Čechy usazené v Japonsku představovalo každodenní realitu. I díky několikaletému pobytu v zemi a nabytým vědomostem oba získali nadhled a odstup. Mohli si tedy dovolit některé cestovatele (a zvláště jejich dílo) kritizovat.

Jan Letzel se narodil 9. dubna 1880 v Náchodě. Byl čtvrtým z pěti dětí tamějšího hoteliéra a jeho manželky. Měl dva starší bratry, Romualda a Ludvíka, sestru Marii, a mladšího bratra Zdeňka.

Absolvoval v roce 1899 stavitelské oddělení c. k. vyšší průmyslové školy v Pardubicích a získal státní stipendium pro studium na státní Umělecko-průmyslové škole v Praze. Mezi lety 1901 – 1904 navštěvoval speciální třídu pro dekorativní umění u profesora Jana Kotěry. Jeho práce na škole sklízely úspěch. O prázdninách podnikal Letzel studijní cesty po Čechách (1902) i do zahraničí (1903 navštívil Dalmácii, Černou Horu, Hercegovinu).

Od 1. července 1904 do 15. srpna 1905 pracoval v kanceláři stavebního rady architekta Quida Bělského v Praze. V srpnu a září téhož roku dokončil samostatné projekty na lázeňské a restaurační budovy v lázních Mšené.

Na doporučení profesora Kotěry byl Letzel v říjnu 1905 přijat do architektonické kanceláře Fabrizia Pashi, dvorního architekta egyptského krále a odjel do Káhiry. Začátky mu zjednodušil architekt Tomek, který zde už byl zaměstnán a s nímž se Letzel spřátelil. V průběhu jednoho roku zde vyprojektoval několik staveb a podnikl cestu po egyptských památkách (Luxor, Théby). Na cestě domů na počátku roku 1907 dále navštívil italská města: Řím, Janov, Milán a Benátky.

Nejvýznamnější životní etapou je bezesporu jeho pobyt v Japonsku v letech 1907 – 1920. Zde projektoval své nejdůležitější stavby a položil základy pro česko-japonské vztahy na poli architektury.³⁹

---

³⁹ Jeho celosvětově známou stavbou se stal Průmyslový palác (tzv. Atomový dóm) v Hirošimě, který jako jedna z mála budov přečkal dopad atomové bomby a stal se světovou kulturní památkou a protiválečným symbolem. Viz obrazová příloha.

Do Země vycházejícího slunce odjel „*mladý, energický a humorem hýřící architekt*“⁴⁰ již v létě 1907 – 6. června je datován dopis z lodi Prinz Ludwig, které plula do Hongkongu a Jokohamy. 10. července 1907 přijel do Kobe a okamžitě začal pracovat v kanceláři francouzského architekta de Lalandeho. Od září téhož roku už byl Letzel zastupujícím ředitelem firmy a cestoval mezi Kobe, Nagoyiou a Tokiem.

Pravděpodobně koncem roku 1907 se setkal s českým inženýrem Karlem Janem Horou, který se přestěhoval do Jokohamy. Oba se znali již z průmyslové školy v Pardubicích a společně začali plánovat založení kovoobráběcí dílny, která by dodávala materiál pro de Lalandovy zakázky. Ale obchody nešly tak dobře, jak si představovali a Letzel psal v dopise mamince ze 4. srpna 1908, že se mu vede mizerně, protože v Japonsku náhle propukla peněžní krize a nikomu se nedostávalo peněz. Největší rána pro něj ale byla, když se de Lalande psychicky zhroutil: „*Psal jsem Vám již kdysi, že de Lal. byl nemocen, asi před půl rokem, tenkrát bylo to otřesení nervů. Dnes se mu choroba vrátila v mnohem strašnější podobě. 2.července [...] na cestě z Nikka do Chuzendži spadl z koně a trochu se potloukl. Asi se narazil na hlavu; jak mi paní de L. říkala, byl ještě dva dny zcela zdráv, a třetí den začal mluvit nesmysly. [...]. Je docela pomaten, ani nepoznává svoje známé.*“⁴¹

Aby se francouzský architekt dostatečně zotavil, odjel od Evropy. Letzel zatím zařídil přijetí ing. Hory do firmy a s paní de Lalande vyhlásili bankrot původní a vytvořili novou formální firmu *E. de Lalande Company, Architects & Engineers*.

Od 1. srpna 1909 se Letzel a Hora od firmy francouzského architekta odtrhli (především kvůli vysokým dluhům, které de Lalande měl) a vznikla jejich vlastní firma: *Letzel & Hora Architecture & Engeneering*. Začátek samostatného podnikání však nebyl jednoduchý, neboť na začátku roku 1910 jejich kancelář vyhořela a zničeny byly i hotové plány na nové stavby. Z tohoto neštěstí se ale jejich firma brzy vzpamatovala.

V této době se také plně rozvíjí jeho obchod s japonskými blúzami. Letzel u výrobců objednával vyšíváné blůzy, které pak posílal sourozencům Marii a Romualdovi do Čech a ti je tam dále úspěšně prodávali. Tento obchod byl však později příčinou roztržky mezi ním a jeho starším bratrem Romualdem. Svému švagrovi, profesoru Stanislavu Součkovi, zasílal Letzel kvalitní japonské dřevořezy a prof. Souček se stal jejich významným sběratelem v Čechách a na Moravě.

---

⁴⁰ SVOJSÍK A., *Japonsko a jeho lid*, Praha, 1913, s. 74.

⁴¹ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 59.

Po vzoru inženýra Hory si i Jan Letzel v roce 1910 zakoupil a nechal přivést do Japonska český automobil značky Laurin & Klement. Oba přátele společně s rodinou pak pořádali četné výlety na venkov. Kromě radostí jim však vozy přidělaly i několik starostí, a to když se inženýr v autě vyboural a architekt si zlomil ruku, jak se jej jednou snažil nastartovat klikou.⁴²

V létě 1913 inženýr Hora získal nabídku zaměstnání jako zástupce německé firmy Manesmann a s Letzelem společnou firmu v Japonsku rozpustili. Letzel získal rovněž nové příležitosti. Byl přeložen do Hirošimy, kde měl navrhnout a realizovat stavbu Průmyslového paláce. I další jeho práce se začínaly pomalu uskutečňovat a získával nové zakázky. Jednou z nich byla i vila pro majitele ocelářské firmy, pana Böhlera, jejíž návrhy vyvolaly obdiv.

Dalšího léta však začala světová válka a Letzelovi bratři Romuald a Zdeněk museli narukovat do rakousko-uherské armády později oba v bojích zahynuli. O těchto smutných událostech se ale architekt dozvěděl až ke konci války, neboť během ní se korespondence s rodinou omezila na minimum. Důsledkem toho je, že o jeho podrobné činnosti v této době nemáme dostatek informací.

Koncem ledna 1915 uzavřel svou kancelář v Tokiu a ukončil tak i svou kariéru architekta. Z občana rakouského mocnářství se stal v Zemi vycházejícího slunce nepřítel.⁴³ Když Letzel nemohl získat další nové zakázky, začal se zabývat malbou a modelováním. Některé své obrazy a sochy nabízel k prodeji. Po celou dobu se také staral o malou japonskou dívku Hannu.

Konec války a vznik samostatného Československa Letzel radostně přivítal. Dal se do služeb vyslanectví nového státu a v Tokiu se snažil pomáhat raněným a nemocným legionářům, kteří přicházeli z ruské fronty. Jelikož znal místní zvyky, uměl japonsky, s místními obchodníky udržoval dobré styky a měl mnoho kontaktů, začal shánět léky a uniformy pro nemocné. Rovněž jim mohl zajišťovat lístky na cestu lodí do Evropy.

Letzelovi se naskýtal nové možnosti. Nechtěl se vracet k architektuře, ale uvažoval o tom, že by využil své znalosti a pracoval na navazování obchodních styků mezi Japonskem a Československem. Svému švagrovi S. Součkovi v dopise z 16. února 1919 píše: „...protože jsem získal znamenitých zkušeností i obchodně, myslím,

---

⁴² BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 143. Na pohlednici mamince z 28. září 1913 píše: „Před čtrnácti dny vymknul jsem si ruku při roztáčení automobilu.“

⁴³ Japonsko bojovalo od 23. srpna 1914 na straně Dohody, tedy proti Rakousku-Uhersku.

že by nebylo nemoudré jich využít. Myslím na navázání obchodních styků mezi Japonskem a naší zemí.“⁴⁴

V roce 1919 se stal obchodním atašé na československém vyslanectví a v této funkci přijal i misi k legionářům do Vladivostoku a do Šanghaje. V lednu 1920 píše v dopise domů, že další jeho povinností je „...starat se o navázání obchodních styků mezi Japonskem a Č. S. republikou.“⁴⁵ Letzel ovšem nepočítal s tím, že by se obchodní atašé na vyslanectví zřizoval na delší dobu. Domníval se, že po odchodu legionářů bude tato funkce již zbytečná. Ve svých předpokladech se nemýlil a již v dubnu 1920 jeho práce na vyslanectví skončila a mohl se po téměř třinácti letech vydat na cestu. Na přelomu května a června se dostal do Prahy

V Praze Letzel získal místo na ministerstvu obchodu, avšak jeho plány na navazování obchodních kontaktů mezi oběma zeměmi mu nevycházely, navíc se ve vlasti necítil dobře a evidentně si ani neporozuměl s lidmi, s nimiž se stýkal: „...je mi z naší osvobozené vlasti k smrti smutno,“ posteskl si v dopise na tokijské vyslanectví, „lidé, se kterými se člověk v Náchodě stýká, svým duševním obzorem za čtvernožci mnoho nejsou.“⁴⁶

Tato osobní i pracovní nespokojenost byla hybnou silou k Letzelovu návratu do Japonska. Do svého druhého domova se vydal již roku 1922, založil zde Česko-japonskou Obchodní Společnost a v červenci téhož roku se stal obchodním zástupcem firmy Škoda.

Na začátku roku 1923 se Letzelovi v Japonsku začalo dařit a byl velmi rád, že se opět vrátil: „Posud daří se mi všechno, co jsem začal. Mám poptávky pro Škodovku, které asi dojdou uskutečnění; mám také jiné věci, které mi něco vynesou,“ píše a i dále hýří optimismem, „líbí se mi zde stále více. Moji přátelé, kteří mi z dřívějších dob zbyli, jsou ke mně dobří, podporují mne ve všem, oč je požádám. A tak i v práci nalétám uspokojení a jsem s ní šťasten. [...]...mezi ty lidi tam u nás nepatřím. Zvykl jsem si na ten zdejší život a okolí tak, že jsem byl doma všem cizí.“⁴⁷

Tyto nové začátky byly přerušeny v září 1923, kdy Japonsko postihlo ničivé zemětřesení, které prožila i Eliášová. Letzel jej přečkal bez zranění a jakožto správný obchodník okamžitě začal vyjednávat s japonskými firmami o dodávkách materiálu,

---

⁴⁴ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 157.

⁴⁵ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 160.

⁴⁶ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 165.

⁴⁷ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 172.

potřebného k obnově poničených měst, z Československa. Ke konci roku 1923 byl po krátké době opět v Praze.

Avšak doma jej provázely další neúspěchy. V Zemi vycházejícího slunce se měla roku 1923 konat průmyslová výstava, na níž se Letzel měl podílet jako organizátor. Plánování výstavy čs. zboží v Japonsku podnítil zájem japonských firem v čele se Suzuki a Co. o čs. výrobky.⁴⁸ Vzorová výstava měla reprezentovat čs. výrobu a obchod Uprostřed příprav však byla tato akce ministrem zrušena – odmítl jí financovat. Dalším zklamáním jistě bylo i to, že japonská firma Suzuki a Co. vypověděla již uzavřené dohody s odvoláním na protidovozní japonskou politiku.

Nové obchody již Letzel neuzavřel, neboť zemřel 26. prosince 1926 ve věku 46 let.

Většina jeho staveb byla vybudována právě v Japonsku. Kromě luxusních vil pro japonskou honoraci (kníže Goto, milionář Takato či ministr války Feranči), projektoval i školu a penzionát pro řád jeptišek Sacre Coeur v Tokiu (dostavěné v roce 1911), výše zmíněnou vilu pro ocelářského magnáta Böhlera, Matsuhima Park Hotel (dokončený roku 1917), Obchodní a průmyslové muzeum v Hirošimě bylo dokončeno roku 1914 stejně jako jezuitská kolej v Tokiu.

Letzelův dobrý přítel a spolupracovník inženýr Karel Jan Hora pobýval rovněž v Japonsku řadu let. Na rozdíl od českého architekta si zde ale našel manželku, s níž založil rodinu. Cestovatelé a ostatní krajané, kteří s ním přišli do styku, neopomněli vylíčit ve svých knihách jeho inteligenci, přátelskou a společenskou povahu.⁴⁹ Ke krajanům byl Hora velmi vstřícný a býval také prvním člověkem, na kterého se obraceli, když do Japonska přijeli.

Budoucí inženýr a první japanolog v Čechách se narodil 10. února 1881 v Bílých Poličanech. Studoval střední školu v Pardubicích, odkud se pravděpodobně znal s architektem J. Letzelem. Po ukončení školy pracoval nějakou dobu na poště. Poté odjel studovat do Spojených států, kde dokončil Vysokou školu technickou v Chicagu, a získal titul inženýra pro celou zemi.

---

⁴⁸ Národní archiv (dále NA), Ministerstvo zahraničních věcí (dále MZV) – Výstřižkový archiv (dále VA), sign. 753, 1920 – 1926, 93 – 1, Japonsko a ČSR.

⁴⁹ S inženýrem Horou se v Japonsku při své druhé cestě setkal Josef Kořenský, Alois Svojsík uveřejnil ve své knize *Japonsko a jeho lid* fotografie Hory i jeho rodiny, Joe Hloucha s ním i několik let po své návštěvě Japonska udržoval přátelskou korespondenci.

O Japonsko a jeho kulturu – především o dřevorezy – jevil zájem již od mládí. Chtěl tam odjet a důkladně je studovat. Za svého pobytu v USA se začal učit japonsky, studoval i japonské písmo. Jeho talent na jazyky mu pomáhal při studiu jak japonštiny, tak i evropských jazyků, z nichž plně ovládal francouzštinu, němčinu, angličtinu a ruštinu.

V Americe se rovněž zajímal o *Bušido* – kodex japonského samuraje a překládal jej do češtiny (pravděpodobně z angličtiny, ale přihlížel k originálu).⁵⁰ Studoval také starou japonskou literaturu. Dokonce publikoval vlastní články o japonském básníkovi v *Bulletinu Japonské asijské společnosti*.⁵¹ Sbíral dřevoryty a kolem 50 kusů poslal do Prahy do sbírek Náprstkova muzea.

Jeho výborné znalosti japonštiny a japonské kultury mu pomohly získat místo u japonské společnosti v Ósace. Odjel tedy ze Spojených států a od roku 1905 se usadil v Zemi vycházejícího slunce.

Brzy po příjezdu se pravděpodobně seznámil se svou budoucí manželkou Fukuko (Fuku), rozenou Takemoto, která pracovala jako ošetřovatelka. Otec Fuku však nechtěl své dceři dát souhlas ke sňatku s cizincem. Vůli starého a nemocného otce však rodina nerespektovala a matka dala ke svatbě souhlas. Pravděpodobně ji k tomu přinutil jednak fakt, že svatbou s cizincem se její dceři otevíraly nové možnosti, jednak i to, že Fuku už čekala s Horou dítě.⁵²

Vzali se 24. listopadu 1906. Po sňatku Fuku přestoupila ke křesťanství a dostala jméno Elizabeth. V únoru se Horovým narodila dcera, pokřtěná Josephina, ale nejbližší jí říkali Waka.⁵³ Druhé dítě se Horovým narodilo 2. prosince 1908. Syn byl pokřtěn jménem Karel.

Se svou rodinou se Hora v roce 1908 přestěhoval do Jokohamy a začala jeho pětiletá spolupráce s architektem Janem Letzelem.

Poté, co se oba Češi pracovně rozešli, přesídlil Hora do Šanghaje jako zástupce firmy Mannesmann & Clie z Düsseldorfu. Zde působil další čtyři roky, dokud nebyl roku 1917 ze země kvůli válce vypovězen.⁵⁴

---

⁵⁰ NITOBÉ Izano, Duše Japonska. *Bušido*, překlad K. J. Hora, Praha, Josef Pelcl, 1904, 106 s.

⁵¹ WINKELHÖFEROVÁ Vlasta, *První český japanolog a zdatný obchodník Karel Jan Hora*. In: *Krajané ve starém Orientu. Soubor studií*. Praha, Česká orientalistická společnost 2008, s. 100-115.

⁵² WINKELHÖFEROVÁ Vlasta, *První český japanolog a zdatný obchodník Karel Jan Hora*. In: *Krajané ve starém Orientu. Soubor studií*. Praha, Česká orientalistická společnost 2008, s. 100-115.

⁵³ Waka předčasně zemřela v červnu 1947 v Čechách a Fuku se pak starala o jejího syna.

⁵⁴ 1917 vyhlásila Čína Rakousku–Uhersku válku a Horovi, jakožto příslušníci nepřátelského státu, museli ze země odejít.

Ze Šanghaje se Hora s rodinou vypravil na dlouhou cestu do vlasti. Cestovali do San Franciska a přes USA vlakem do New Yorku, kde se nalodili na švédskou loď a pluli do Evropy. Ze Švédska pokračovali do Dánska, Německa a do Čech.

V Čechách byl Hora po příjezdu mobilizován. Před tím, než odjel na italskou frontu, stihl manželku a děti hmotně zajistit a koupil jim vilku v Poděbradech.

Po skončení války získal Hora opět zaměstnání na Dálném východě. Od roku 1925 byl zástupcem Škodových závodů pro Čínu a Japonsko. Svou rodinu však Hora zanechal v Čechách a kvůli velké vzdálenosti a zdlouhavému cestování za nimi dojížděl jen příležitostně. Pravděpodobně i tato skutečnost měla za následek odcizení obou manželů. Po válce se pak Hora s Fuku rozešli a oba si našli nové partnery. Fuku Horová zemřela v březnu 1965.

Horovou novou životní partnerkou se stala Ruska, která jej doprovázela i do Afriky, když se v roce 1939 stal zástupcem Škody v Johannesburgu. Zde pobývali i po skončení druhé světové války. Do popředí Horova zájmu se v té době dostalo fotografování a své fotografie i vystavoval. Jeho záliba se promítla i v novém zaměstnání – byl zástupcem vedoucího firmy Kodak v Johannesburgu, kde také zemřel v roce 1974, ve věku 93 let.

4. Joe Hloucha – ctitel starého Japonska

Ve společnosti výše uvedených se jakožto velký milovník tradičního Japonska a jeho kultury vyjímal cestovatel, literát a v neposlední řadě též sběratel umění, Joe Hloucha. Více než jeho krajané se zajímal o japonské umění a nashromáždil svou vlastní rozsáhlou sbírku.

Narodil 4. září 1881 v Podkování u Mladé Boleslavi (jeho otec zde pracoval jako sládek). Josef měl ještě další sourozence, sestry Annu a Jiřinu a bratry Karla a Jiřího. Jejich strýcem byl známý spisovatel a cestovatel Josef Kořenský.⁵⁵ Rodina se dvakrát stěhovala, nejprve do Libochovic u Roudnice, kde Hloucha navštěvoval obecnou školu. Další tři roky pokračoval ve studiu na reálném gymnáziu v Mladé Boleslavi.

Školu ovšem nedokončil, protože se s rodinou musel přestěhovat do Prahy, kde docházel na Malostranské gymnázium. Po jeho dokončení navštěvoval od roku 1896 Československou obchodní akademii v Resslově ulici. Dále absolvoval kurz státního účetnictví a pracoval jako úředník Zemského výboru království českého.

Zájem o Japonsko získal především z četby knih o cestování a vzdálených zemích, z nichž část tvořila i díla jeho strýce Josefa Kořenského. Už za studií se zajímal o japonskou kulturu a jazyk. Navštěvoval přednášky o Japonsku a docházel také do Náprstkova muzea. Zde navázal styky se světoběžníky Vrázem⁵⁶ a Holubem. Díky paní Náprstkové poznal japonského důstojníka Eitaróa Nambua,⁵⁷ s nímž se zdokonaloval v japonštině.

Do Japonska se Hloucha poprvé podíval v roce 1906 poté, co u čtenářů uspěl jeho román *Sakura ve vichřici – útržek z deníku cesty po Japanu*⁵⁸ (1905). Cestu zaplatil částečně z dědictví, které mu otec vyplatil, částečně z peněz získaných z prodeje knihy. Jelikož se o jeho přípravách psalo v novinách, dozvěděl se o tom otec

---

⁵⁵ Byl bratrancem Hlouchovy matky Anny.

⁵⁶ Enrique Stanko Vráz (1860 – 1932): cestoval prakticky po celém světě: byl v Africe, severní i jižní Americe, kde studoval indiánské kmeny, podnikl cestu do Japonska, Šanghaje, Hongkongu a Singapuru, Nové Guineje a Thajska. Roku 1897 odjel do USA, kde založil rodinu. V roce 1921 se přestěhoval do Prahy a zde žil až do své smrti. Byl rovněž sběratelem, psal cestopisy (*Napříč rovníkovou Amerikou*, Praha, 1900) a pořádal přednášky.

⁵⁷ Nambu v Čechách z příkazu své vlády studoval chov koní. Hloucha později při své první cestě do Japonska u Nambua několik týdnů pobýval, ale po neshodách se odstěhoval.

⁵⁸ Román je sice psán formou deníku, ale Hloucha znal Japonsko pouze zprostředkovaně. Nicméně román svědčí o hloubce znalostí, které Hloucha o Japonsku měl. Román pojednávající o tragické lásce cestovatele a japonské dívky si získal velkou oblibu především u čtenářek a zastínil Hlouchova pozdější díla.

K. J. Hory, Alois Hora, a napsal Hlouchovi dopis, v němž se zmiňuje o svém synovi inženýrovi v Japonsku. V dopise mu také doporučuje, aby syna po příjezdu vyhledal v Ósace.

V lednu 1906 se cestovatel nalodil v Brémách a čekala jej dvou měsíční cesta do vysněné země. V Zemi vycházejícího slunce pobyl půl roku – od ledna do srpna. Již po příjezdu se setkal s inženýrem Horou, který mu do začátků uděloval užitečné rady. Svou cestu po Japonsku zahájil Joe Hloucha v Ósace, kde zůstal dva měsíce, na další tři měsíce se přestěhoval do Tokia.

Hloucha obdivoval tradiční staré Japonsko. Držel se obrazu o něm, který získal prostřednictvím četby. Aby mohl zemi lépe poznat ze všech stran, uzavřel placené smluvní manželství⁵⁹ se sedmnáctiletou Japonkou Tamou. „...mladá hezoučké děvče, oděné koketně a roztomile.[...] Mladá dívka kouřila, jako většina zdejších žen, z miniaturní dýmky. Byla to Tama-san ‚slečna Drahokam‘, maličká krasavice, jejímž snem bylo provdat se za Evropana, třeba jen na čas, třeba jenom na měsíc.“⁶⁰ Po dobu tří měsíců mu dělala průvodkyni a rádkyni při nákupu japonských starožitností,⁶¹ doprovázela jej patrně i na kulturních akcích, kterých se cestovatel zúčastňoval (divadlo, zápasy sumo). Své zážitky s paní Tamou vylíčil později v knize *Moje „Paní Chrysanthema“*.⁶²

První pobyt v Japonsku pro Hloucha skončil v srpnu 1906. Vydal se z jokohamského přístavu lodí směrem do Evropy a Zemi vycházejícího slunce opouštěl na dalších dvacet let.

Dojmy z cesty přiblížil čtenářům v souboru jedenácti povídek *Vzpomínky na Japonsko*. Kniha vyšla v roce 1908. V jedné z povídek líčí návštěvu námořní základny a vyjadřuje v ní obdiv k japonskému válečnému loďstvu. I u příležitosti této návštěvy Hloucha negativně hodnotí modernizaci Japonska: „Nerad jdu do těch míst, kde vše má takový kosmopolitický nátěr, mezi důstojníky v uniformách evropského střihu, do jídelen, kde se pije káva a kde do ochraptění křičí gramofon. Bolí mě

---

⁵⁹ Skutečně se s ní neoženil, jen zaplatil její rodině za „zapůjčení“ dcery, což bylo tehdy u cizinců obvyklé.

⁶⁰ HLOUCHA J., *Moje „Paní Chrysanthema“*, Praha, 1922, s. 12.

⁶¹ Nakupoval grafické listy, obrazové svitky, knihy, ale i porcelán a hračky. Část zakoupených předmětů posílal do Čech bratrovi Karlovi.

⁶² Románem *Moje „Paní Chrysanthema“* Hloucha dále rozvíjí svou stejnojmennou povídku z knihy *Vzpomínky na Japonsko*.

takové návštěvy, neboť miluji staré, nefalšované, nezkažené Japonsko, Japonsko květů, papírových stěn, hebkých rohoží a pestrých lampiónů. ⁶³

Poznatky ze své první cesty po Japonsku uplatnil v roce 1908 na Jubilejní výstavě obchodní komory v Praze, kde společně s bratrem Karlem zřídili japonskou čajovnu. Budova byla postavena podle Hlouchova návrhu a podával se v ní nejen čaj podle japonského způsobu, ale rovněž saké⁶⁴ a káva.

O výstavě a o čajovně se z českých novin zasílaných do Japonska dočetl i Jan Letzel a v dopise J. Kotěrovi z 6. července 1908 na to reagoval dosti rozčileně a odmítavě: „*Pražskou výstavu představoval jsem si mnohem jinak, ovšem dostali se zase většinou ‚patentovaní‘ architekti ke slovu.*“ Posteskl si a pokračoval s kritikou čajovny: „*Nás taky baví každá maličkost, jakou je i ku příkladu Hlouchova Japonská čajovna. Ten člověk tady byl a ani neví, jak vypadá čajovna! Ty Japonky prý jsou z Vršovic a ta bouda, kterou postavil, je zrovna tak ‚echt‘. Brána, která je před vchodem (je jistě červeně natřená!) patří k japonskému chrámu a ne k čajovně, domeček je úplně neslohově postavený a jeho značka na štítě (Maru-ki) docela nic neznamená. Přál bych tak našim lidem vidět zdejší čajovnu! Nás to tu ovšem dopaluje, že někdo, kdo byl v Japonsku a i názorně předvádí věci, které nejsou pravdou.*“ ⁶⁵

Svůj rozhořčený dopis končí český architekt přáním: „*Snad přece jednou někdo šlápne p. Hlouchovi na kuří oko.*“ ⁶⁶

V roce 1909 přemístil Joe Hloucha čajovnu do paláce Lucerna, pojmenoval ji Jokohama a vedl společně s bratrem Karlem až do roku 1915. Ovšem i o tomto podniku se dozvěděli spisovatelovi krajané v Zemi vycházejícího slunce a opět jím nebyli nijak nadšeni. Jan Letzel v odpovědi švagrovi z 21. března 1910 píše: „*Že Hlouchova ‚Jokohama‘ za nic nestojí, zvěděl jsem již odjinud, také z dopisnic, které pan kavárník a spisovatel Horovi⁶⁷ občas posílá. Hora odjíždí koncem dubna do Čech se ženou a s dětmi, staví se také v ‚Jokohamě‘, povede tu ale všecku řeč s číšnicemi i s Hlouchou japonsky,*“ poznamenává a končí ironickou poznámkou, že

⁶³ HLOUCHA J., *Vzpomínky na Japonsko*, Praha, 1908, s. 187.

⁶⁴ Japonský alkoholický nápoj z rýže.

⁶⁵ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 56.

⁶⁶ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 57.

⁶⁷ Ing. K. J. Hora.

„to bude snad jediný den, kdy v Hlouchově lokále bude něco nefalšovaně japonského: Horova žena.“⁶⁸

Po první světové válce Hloucha hojně cestoval po Evropě a rozšiřoval své sbírky umění. Ve dvacátých letech se s bratrem Karlem vydali na krátko do Afriky, odkud si přivezli několik cenných masek. Dále udržoval kontakt se znalci Japonska. Stýkal se s J. Kořenským, E. S. Vrázem,⁶⁹ manželi Horovými i architektem Letzelem.

Poté, co se přestěhoval do Roztok u Prahy, kde si postavil vilu v japonském stylu a nazval ji Sakura, stal se prakticky sousedem B. M. Eliášové. O její přednáškové činnosti ani o knihách se však nevyjadřoval nijak lichotivě. V prosinci 1923 navštívil její přednášku v Národním domě na Smíchově: „...bylo to slabé, strašně slabé. Ona je nadmíru ošklivá, ale to neštěstí v Japonsku jí velmi svědčilo,⁷⁰ takže se vrátila jako zatloustlá dobromyslně vyhlížející matka. Přednáška sama byla pod psa. Obrazy špatné. Mluvila velmi sousedsky, nepřípraveně a velmi lidově.“⁷¹

Další krátkou návštěvu Japonska vykonal Hloucha od června do listopadu 1926 a popsal ji v knize *Mezi bohy a démony*, která vyšla roku 1929. V tomto cestopise zdokumentoval, jak se Japonsko za uplynulých 20 let změnilo. Kritizuje především industrializaci, která ničila jeho romantický obraz vysněné země. Bohužel si nepovšiml, kam země spěla politicky.

Hloucha využil znalosti poměrů v japonské společnosti i ve svých beletristických dílech⁷², včetně pohádek pro děti. Obdiv cestovatele k Východu se odrážel i v jeho rozsáhlé sběratelské činnosti. Mnoho svých předmětů vystavoval ve vile v Roztokách u Prahy, ale pořádal i výstavy pro veřejnost. Od listopadu 1929 po další čtyři měsíce probíhala *Výstava mimoevropského umění* v Paláci vzorkových veletrhů.

⁶⁸ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 102.

⁶⁹Viz výše, poznámka č. 20.

⁷⁰Hloucha míní zemětřesení, které Eliášová prožila v roce 1923. Viz níže.

⁷¹KRAEMEROVÁ A., ŠEJBL J. *Japonsko, má láska – český cestovatel a sběratel Joe Hloucha*, Praha, Národní muzeum, 2007, s. 27.

⁷²Roku 1905 vyšla u R. J. Vilímka jeho prvotina *Sakura ve vichřici*. Dále vydal: *Zátopa* (Ros. J. Vilímek, 1906), *Vzpomínky na Japonsko* (F. Šimáček, 1908), *Moje „Paní Chrysanthema“* (Spolek čes. Bibliofilů, 1910), *Pavilon hrůzy* (J. Kotík, 1913), *Polibky smrti* (R. J. Vilímek, 1913), *Dopisy neznámého* (R. J. Vilímek, 1926), *Pohádky japonských dětí* (Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1926), *Zahrada lásky* (Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1929), *Mezi bohy a démony* (Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1929), *Prodavačky úsměvů* (Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1929), *Japonečky* (Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1931), *Pohádky slunného východu* (K. Červenka, 1944) a *Hokusai* (Orbis, 1949).

Roku 1935 vystavoval Hloucha své cennosti společně s E. Fillou na výstavě s názvem *Emil Filla: plastika, suché jehly, lepty, dřevoryty, litografie, oleje – Černošská a tichomořská plastika: 185 soch ze sbírek Joe Hlouchy*.

Za okupace Československa a v období druhé světové války Hloucha neustával ve své literární činnosti. Psal články do novin a časopisů, vyšla mu kniha japonských pohádek *Pohádky slunného východu* (1944). Účastnil se výstavy japonského umění a uměleckého průmyslu, konané v roce 1943 v Uměleckoprůmyslovém muzeu.

Po skončení války se i nadále věnoval své sběratelské činnosti a nakupoval předměty do sbírky. Ale po roce 1948 sílily tendence, aby se jeho sbírka stala majetkem státu. V padesátých letech se Hloucha s ministerstvem kultury dohodl, že spisovatel věnuje svou sbírku státu, bude za ní dostávat měsíční rentu 2000 Kčs a že po dobu Hlouchova života bude u něj sbírka uložena. Hloucha se také zavázal ke spolupráci při soupisu předmětů.

Joe Hloucha zemřel 13. srpna 1957 Praze. Dnes je většina jeho rozsáhlé sbírky⁷³ součástí Náprstkova muzea v Praze.

Na tomto místě je nutné shrnout a zhodnotit rozdílné pohledy na Japonsko. Klíčové jsou především dva – Barbory Markéty Eliášové a Joe Hlouchy – neboť se jedná o osobnosti, které jsou celou svou tvorbou a životem spojeni právě s touto zemí. Je možné považovat je za specialisty otázky, hlavní zprostředkovatele „japonského obrazu“ české veřejnosti.

Již první rozdíl je zřejmý: Eliášová na Japonsko pohlížela očima ženy a jako takové jí nemohla ujít ani situace žen v Zemi vycházejícího slunce. Hloucha se o tuto problematiku zajímal také, ale naopak z pohledu mužského a věnoval pozornost spíše gejšám, než-li obyčejným ženám a dívkám.

Hloucha na zemi pohlížel poněkud zastřeným zrakem, stále si ji přizpůsoboval svým představám z knih. Na druhou stranu Eliášová se zajímala o realitu, o každodenní život v zemi. Tento rozdíl ukazuje i to, že spisovatelka se ubytovala v japonském rodinném hotelu, pracovala ve škole, stýkala se běžně

---

⁷³ Součástí sbírky jsou dřevorezy, fotografie, katakami (šablony na vzorkování látek), porcelán a keramika, výrobky ze dřeva, zbraně a zbroj, oděvy a oděvní doplňky, hračky, lidové umění, atd. Soupis sbírek viz.: KRAEMEROVÁ Alice – ŠEJBL Jan, *Japonsko, má láska – český cestovatel a sběratel Joe Hloucha*, Praha, Národní muzeum, 2007.

s Japonci a našla si mezi nimi mnoho přátel. Zatímco Hloucha, aby poznal Japonsko, využil zkušeností mužů ze západu a „oženil“ se s tamější dívkou.

Co od sebe oba cestovatele odlišovalo, byly i životní osudy. Hloucha měl rodinné zázemí, dobré vztahy s rodiči i sourozenci. Kromě toho, že se několikrát stěhovali, nepoznamenaly jeho dětství a dospívání žádné převratné události. Díky finanční podpoře otce mohl nakonec podniknout i vysněnou cestu do Země vycházejícího slunce.

Naprostým protikladem byl život Eliášové. Jakožto sirotek se o sebe musela už od mládí postarat. Vzdělání dosáhla jen svou pílí a vytrvalostí. Rovněž díky těmto vlastnostem dokázala vydělat a našetřit si peníze na vysněnou cestu do Japonska. Možná i z toho důvodu, že v Čechách neměla rodinu, přimkla se k přátelům v Japonsku a země se jí stala druhým domovem.

Co naopak oba autory spojovalo, byla nespokojenost nad vývojem v Japonsku, především těžce nesli jeho industrializaci a amerikanizaci. Oba obdivovali tradiční zemi a její zvyky už od mládí. Toto se odrazilo i na části jejich literárního díla – oba totiž vydávali japonské povídky a pohádky pro děti, které ukazovali zemi jako poměrně idylickou říši hrdinných samurajů, odvážných žen a krásných gejš.

III. Samostatné Československo a Japonsko (od roku 1918 do konce dvacátých let)

V roce 1918 skončila první světová válka a byla vyhlášena samostatná Československá republika, která jakožto nově ustanovený stát zakládala ve světě vlastní diplomatická zastoupení. Nový stát ovšem neměl diplomatickou tradici – do té doby byl přirozeně součástí rakousko-uherské zahraniční politiky a na diplomatické posty byli vybíráni někteří cestovatelé. Ti byli znalí světa i míst, kde působili, ovládali často i více jazyků, ale jejich angažování nebylo vždy jednoduché, neboť diplomacie vyžadovala odlišné dovednosti a vlastnosti, než s jakými se u dobrodružných povah většinou setkáváme. Někteří z nich se pak ve službách státu neosvědčili.

Jedním z těch, kteří se v československé zahraniční politice aktivně angažovali, byla i Barbora Markéta Eliášová. Vláda zřejmě chtěla využít především její zkušenosti z této země a rovněž znalost cizích jazyků, především japonštiny.

V roce 1919 s ní začalo ministerstvo zahraničí jednat o možnostech jejího působení na japonském vyslanectví v Tokiu. Ke 3. listopadu 1919 je datován dopis slečně doktorce Vozábové, kde se Eliášová zmiňuje o jednáních s ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem. Píše v něm: „...*ministr Beneš mne dosud k rozmluvě nezavolal. Nepřišel prý k tomu pro nával jiných prací. Je prý jisté, že do Japonska poslána budu, ale zdá se, že na to nespěchají.*“⁷⁴

Na svou druhou cestu do Země vycházejícího slunce se vypravila 1. března 1920. Tentokrát ovšem nejela sama, ale s dalšími příslušníky vyslanectví - vyslaneckým radou Wienzeltem, sekretářem Reichmannem a jeho ženou.⁷⁵

Nebylo jednoduché sehnat v poválečné době dobré spojení, proto museli dlouho čekat na příležitost, než je mohl odvézt sanitní vlak z Prahy do Terstu a odtud pak loď do Japonska.

Cesta vlakem trvala šest dní s dlouhými zastávkami. Z Terstu pokračovali nákladní lodí Yomeimaru.

---

⁷⁴ AKNM, BME, karton 1, dokument 18: korespondence zasláná B. Eliášovou slečně Branbergerové a dr. Vozábové.

⁷⁵ Eliášová v knize *Pod Karlem Perglerem* tyto osoby přímo nejmenuje – uvádí jen iniciály. V její pozůstalosti v Archivu knihovny Náprstkova muzea je však rukopis této knihy pod názvem *Jak to bylo tenkrát v Tokiu* (karton 2, dokument 3 – cestopisné črty), kde uvádí jména všech Čechoslováku na tokijském vyslanectví. Jinak se od sebe rukopis a kniha zásadně neliší.

Plavba byla zdlouhavá i z toho důvodu, že na její palubě nebylo mnoho jiných cestujících a tedy ani žádné rozptýlení. Už při plavbě lodí se zrodily rozpory a nedorozumění mezi manželkou sekretáře a Eliášovou. Paní Reichmannová byla nespokojená s ubytováním – chtěla bydlet společně s manželem, což ovšem nebylo možné a musela být v kajutě s Eliášovou.

Jak Eliášová píše v knize *Pod Karlem Perglerem*, chovala se paní Reichmannová velmi nervózně a povýšeně – jakožto manželka vyššího diplomatického úředníka na Eliášovou pohlížen svrchu: „Podle jejího názoru nabyla jsem jí ani zdaleka rovna, neboť přes to že jsem přicházela od mnohaleté činnosti učitelské, byla jsem v nynější hodnosti daleko pod jejím mužem.“⁷⁶

Ovšem i pan Reichmann byl na svou novou hodnost velmi pyšný. Ve své knize Eliášová vzpomíná, jak mezi nimi došlo k zásadnímu rozkolu, když se jednoho dne na lodi paní Reichmannová velmi rozčílila a stěžovala si na neuctivé chování Eliášové manželovi. Pan sekretář se kvůli tomu rozzlobil a Eliášové slíbil, že jí to na vyslanectví znepríjemní.

Po příplutí do japonského přístavu pokračovali vlakem do Tokia, kde na ně ale nikdo z vyslanectví nečekal. A protože ten den přšelo, zavolala Eliášová do hotelu, kde bydlela před sedmi lety, když byla v Japonsku poprvé, a tam celá výprava přečkala noc.

Druhý den, po domluvě s vyslancem Karlem Perglerem,⁷⁷ přijelo pro pana radu Wienzelta a pro manžele Reichmannovi auto, ale Eliášová musela čekat na další pokyny v hotelu. Až za týden přišel sluha se vzkazem, aby se dostavila na vyslanectví. Tam ji ale pan Pergler ani nepřijal, což ji velmi překvapilo, jelikož jí sice v Praze dal najevo, že si na vyslanectví nepřeje přítomnost ženy, ale jinak se k ní choval slušně.

Nepěkné zacházení s Eliášovou pokračovalo i nadále. Její pracovní podmínky byly nevyhovující a ani kolektiv k ní nebyl vstřícný. Dostala stůl do chodby, kde si jí nikdo nevšímal. Lidé na vyslanectví spolu vycházeli velmi přátelsky, ale jak si v knize posteskla, jí mezi sebe nepřijali, byli k ní lhostejní a přezíraví: „*Mne si vůbec*

---

⁷⁶ ELIÁŠOVÁ B. M., *Pod Karlem Perglerem*. Praha, 1929, s. 6.

⁷⁷ Karel Pergler: 1882 – 1954, za první světové války krajanský odbojář v USA, po válce první československý diplomatický zástupce tamtéž, poté vyslanec v Japonsku.

nikdo nevšímal. Nepřijali mne vůbec do společnosti, nikdy jsem s nimi nevypila číšku čaje.“⁷⁸ Několik dní pro ní dokonce nebyla žádná práce, ačkoli se jí dožadovala.

Eliášová si také všímala abnormálních vztahů na vyslanectví. Nejvíce pravomocí mezi ostatními zaměstnanci měl totiž mladý úředník, devatenáctiletý Jiří Novák, který vyřizoval korespondenci a byl vyslancovým osobním sekretářem. Novák, Perglerův oblíbenec, byl dokonce často zván do jeho rodiny. Také se vyslancova rodina dobře spřátelila s manželi Reichmannovými. Zaměstnance vyslanectví ještě doplňovat legionář Růžička, který tam pracoval jako hospodář a sluha.

Po několika dnech ignorování Eliášové najednou začali všichni nosit práci a požadovali, aby byla splněná co nejdříve. Ještě ten den na ní poslali první stížnost, jakožto na „neschopnou sílu“. Ovšem Eliášová neschopná naprosto nebyla, ale její znalosti a vědomosti byly na vyslanectví zneužívány druhými. Pro účetního K. překládala z „*Japan Times*“ články o japonském obchodě a hospodářství. Pan účetní je pak se svým podpisem posílal do Československa na ministerstvo zahraničí.

Později jí zadával práci výhradně Novák – smluvní síla, i když ona byla na vyslanectví jako legační oficiál. Vyslanec Pergler se o její práci zprvu vůbec nezajímal, ale to mu nebránilo v tom, aby poslal do Prahy žádosti o její odvolání.

Pergler si ji dvakrát zavolal do pracovny, ale vždy s ní jednal velmi nevybíravě a hrubě. Zahrnoval ji dokonce výčitkami.

Naštěstí měla ještě mnoho přátel mezi Japonci, s nimiž mohla příjemně trávit volné chvíle mimo ambasádu. A když se nemohla uplatnit v úřadě, pořádala alespoň přednášky a psala novinové články o Československu (*Československá republika, Československé sokolstvo...*).

Čeští čtenáři se o této její činnosti dozvídali prostřednictvím novin a časopisů: „...slečna Eliášová za tu dobu, co v Japonsku dlí, vykonala pěkný kus práce. Přednáší, informuje, píše do japonských a anglických novin, všemožně se přičiňuje, aby čilý japonský národ dověděl se o naší osvobozené vlasti co nejvíce věcí pozoruhodných a sympatických. [...] A v tokijské ženské koleji není snad měsíce, aby tu nebyly pořádány přednášky sl. Eliášové se světelnými obrazy o naší drahé vlasti.“⁷⁹

⁷⁸ ELIÁŠOVÁ B. M., *Pod Karlem Perglerem*. Praha, 1929, s. 8.

⁷⁹ *Česká úřednice našeho vyslanectví v Japonsku*, in: *Český svět* 19, ročník 17, 27. 1. 1921.

Cestovatelka Japonce ale neinformovala pouze o politické či kulturní situaci Československa, ale i o historii a o věcech z každodenního života, jako byla například česká kuchyně. A pravděpodobně i s tímto měla úspěch, neboť článek Českého světa uvádí: „*Po našich koláčích a knedlicích jsou Japonci jako posedlí.*“⁸⁰

V tomto směru dělala Eliášová pro Československo mnohem více než vyslanec Pergler, který se v Tokiu stýkal převážně s Američany.

V létě odjely rodiny vyslance a sekretáře společně z města a Eliášová zůstala v Tokiu, neboť se obávala pana vyslance požádat o několikadenní dovolenou. Na konci léta se všichni opět vrátili, ale přátelství mezi oběma rodinami se z nějakého důvodu rozpadlo. Nejvíce z toho vytěžil mladý Novák, protože jeho důležitost ještě vzrostla. Tak se společnost na vyslanectví rozdělila do dvou zneprátelených táborů a atmosféru ovládala „bojová nálada“.

Rovněž situace Eliášové se otočila o 180 stupňů, najednou začali všichni usilovat o její přízeň, dokonce jí začali sdělovat informace o nepravostech, které na vyslanectví prováděli Novák s Perglerem. Oba „tábory“ se navzájem pomlouvaly. Všichni teď jednali s Eliášovou přátelsky, což bylo pro ni ještě horší, neboť věděla, že to nemyslí upřímně.

V prosinci 1920 se poměry na vyslanectví vyostřily, když si pan Novák sbalil kufry a chtěl se vydat na studia do Spojených států. Dal si vyplatit peníze, pak si pořídil nové jméno. Svou cestu do Ameriky si také nechal financovat od úřadu. Jak se pan Novák balil, bylo na chodbě stále více jeho spisů. Sluha Eliášovou jednoho dne upozornil na fascikl s kabelogramy a dopisy toho hochy. Eliášová tento fascikl vzala a dala panu sekretáři Reichmannovi. Jakmile pan Novák odjel lodí do Ameriky, vyšlo najevo, že psal falešné dopisy a kabelogramy a na jejich základě takto zpronevěřil velké částky státních peněz. Po upozornění amerických úřadů byl Novák zadržen ještě na lodi, než stačil vystoupit na pevninu. Jeho kufry s dokumenty pak byly doručeny na vyslanectví, kde je kontroloval pan vyslanec Pergler.

Eliášová dále píše, že od té doby se k ní vyslanec choval velmi laskavě – sám jí ukládal práci a často s ní dlouze diskutoval o rozličných problémech na vyslanectví i to, co se dělo v Praze. V té době (počátek roku 1921) také přišlo z Prahy odvolání Eliášové z úřadu, což ale bylo již bezpředmětné, jak jí vyslanec ujistil, protože si uvědomil, že o ní dostával od svých spolupracovníků nepravdivé informace.

---

⁸⁰ *Česká úřednice našeho vyslanectví v Japonsku*, in: Český svět 19, ročník 17, 27. 1. 1921.

Po aféře s panem Novákem se sekretář Reichmann i vyslanec Pergler snažili dostat Eliášovou na svou stranu. Pan sekretář jí dokonce nabídl, že když ona napíše do Prahy, jak to na vyslanectví vypadá, pak on že jí u ministra zařídí, aby mohla v Japonsku v úřadě zůstat. To samé jí ale navrhl vyslanec Pergler a Eliášová se tak ujistila o tom, že jí oba chtějí využít k tomu, aby o nich podala příznivé zprávy do Prahy a oni mohli zůstat ve svých funkcích.

Brzy pak začaly chodit urgencye, aby byla Eliášová poslána zpět do Prahy, ale vyslanec odepisoval, že jí tam nutně potřebuje a že jí nemůže uvolnit alespoň do té doby než skončí proces s Novákem.

Po půl roce bylo Eliášové doporučeno, aby si požádala o neplacenou dovolenou a věnovala se propagační činnosti. V takovém případě by ale neměla dostatek finančních prostředků na živobytí. Takže když jí z Prahy přišel dopis, že je odvolána a má se vrátit, přišlo jí to vhod.

Pan Novák byl odsouzen na půl roku vězení, což si ale odpykal již ve vazbě. Pan vyslanec Pergler byl poslán na dovolenou a už se do Tokia nevrátil. Vztahy mezi ním a ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem byly již delší dobu napjaté a ministr využil skandálu na ambasádě, aby Perglera z funkce odvolal. Vyslanec se mu za to později, při pobytu ve Spojených státech, odvděčil ostrými útočnými články v New Yorkských listech.⁸¹

Vedení vyslanectví převzal pan rada Wienzelt jako Chargé d'Affaires. Několik týdnů tam pracovali ve třech a to Eliášová popisuje jako nejlepší období na vyslanectví. Věnovala se převážně překládání dokumentů a propagaci. Ale Praha opět urgovala její návrat a, i když pan Wienzelt psal, že jí tam ještě potřebuje, ministerstvo dále trvalo na jejím návratu. Když přišel v září na uvolněný post nový vyslanec František Chvalkovský, okamžitě ji zprostili služby a poslali domů.

V Praze pak bylo vše vyšetřováno, posuzováno, kritizováno a souzeno. Eliášová se z toho nervově zhroutila a byla pensionována s odškodným ve výši jednoročního služného.

Eliášová napsala spisek *Pod Karlem Perglerem* víceméně na svoji obhajobu, neboť po této aféře se v Čechách hovořilo o tom, že na tokijském vyslanectví úředníci okrádali stát a jelikož Eliášová byla jednou z nich, snesly se i na její hlavu nespravedlivá nařčení a pomluvy.

---

⁸¹ KLIMEK A., *Velké dějiny země Koruny české XIII*, Praha a Litomyšl, 2000, str. 361.

I když Eliášová pracovala na vyslanectví ve stejné době, jako tam byl architekt Letzel coby obchodní atašé, nejspíše se spolu nestýkali, nebo se jen letmo potkali. Eliášová ve své knize píše, že společnost na vyslanectví ji mezi sebe nepřijala. A do této společnosti patřil i Letzel, který se stýkal s vyslancem Perglerem i jeho rodinou.

Jan Letzel ve svých dopisech z počátku roku 1919 sice psal, že má „...*již té ciziny dost*“⁸² a chtěl by se co nejdříve vrátit domů, ale po vzniku Československa se na nově vzniklém vyslanectví v Tokiu rovněž angažoval, a to zpočátku při poskytování pomoci českým legionářům vracějícím se ze Sibíře, později zastával funkci obchodního atašé.

Vše potřebné pro československé legionáře na Sibíři – šatstvo, léky, potraviny – se nakupovalo v Japonsku, protože bylo nejbližší. S nákupy a jednáním pomáhal právě Letzel, neboť znal výborně japonštinu, měl obchodní zkušenosti a dokonale znal japonské zvyky. Jeho dalším úkolem bylo rovněž najít lodě pro odvoz československého vojska do vlasti.

V roce 1919 byly legionářské jednotky staženy z fronty a jejich funkce byla omezena na střežení magistrály. Avšak únava z let bojů začala legionáře demoralizovat. Vláda se rozhodla vyslat k vojákům delegaci, jejímž vedoucím byl sociální demokrat František Václav Krejčí. Delegace měla za úkol vojáky uklidnit a slíbit jim brzký návrat.

Českoslovenští legionáři se totiž po skončení války chtěli co nejdříve dostat z Ruska. Kvůli politické situaci v zemi (probíhala zde občanská válka), museli zvolit mnohem delší a náročnější cestu transsibiřskou magistrálou přes asijské Rusko na východ. Tato cesta však neproběhla bez konfliktů a srážek s bolševiky. Za zmínku stojí, že jedním z těchto střetů byly i boje u Rozjezdu kyjevského, kde spolu s legionáři Masarykova pluku bojovala i japonská jednotka, která se po skončení bojů rovněž přejmenovala na Masarykův pluk.⁸³

Japonci nepomáhali legionářům v boji proti bolševikům pouze vojensky, ale i japonští lékaři podali vojákům pomocnou ruku a, pokud to bylo potřeba, ošetřovali zraněné Čechoslováky.⁸⁴

---

⁸² BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 157.

⁸³ NA, MZV – VA, sign. 752, 1920 – 1921, 93, Japonsko.

⁸⁴ NA, MZV – VA, sign. 752, 1920 – 1921, 93, Japonsko.

I tyto neblahé události měly světlou stránku – oba národy se relativně sblížily a začaly se lépe poznávat. František V. Krejčí ve své knize *Jaro v Japonsku* dokonce zmiňuje japonského studenta, který se začal velmi živě zajímat o Československo, a to především o literaturu.

Možných obchodních styků Japonska a ČSR se dotýkal i článek *Japonci v Evropě* v Národní politice ze 7. února 1923. Autor⁸⁵ píše o rozšiřování diplomatických i obchodních vztahů mezi oběma zeměmi, jejichž příslušníci se setkávali jak na Sibiři, tak i ve Vladivostoku a v samotném Japonsku. Dále si autor všímá i toho, jak Japonci expandují do Evropy na poli obchodu – účastnili se výstavy v Athénách, kde představili zboží podobné českému sklu, stroje či voňavky, které napodobovaly německé a francouzské výrobky.⁸⁶

Přes tyto počáteční úspěšně navázané kontakty Češi v průběhu dvacátých let do Země vycházejícího slunce již tolik cest nepodnikali. Josef Kořenský byl v této době již na zaslouženém odpočinku, Jan Letzel a Barbora M. Eliášová zde strávili delší dobu v roce 1923, jejich pobyt však ukrátilo ničivé zemětřesení. Eliášová při něm přišla o veškerý svůj majetek. Do Japonska se vrátila ještě v roce 1929, ale o této poslední návštěvě nezanechala žádné zprávy ve formě cestopisu. Letzel se po tomto neštěstí také vrátil domů, ale na rozdíl od Eliášové se již do svého druhého domova nepodíval, jelikož zemřel v prosinci 1926.

V tom samém roce se do Japonska podruhé a naposledy dostal i Joe Hloucha, ale nebyl již z Japonska tak nadšený jako poprvé, neboť si všímal, jak se rychle proměňovalo. Hloucha kritizoval především rychlou industrializaci země: „*Jak se Tokio změnilo za těch dvacet let! Zotavuje se sice neuvěřitelně rychle ze strašného zemětřesení [...], ale je stále ještě mořem provisorních bud, nad které jako věže tyčí se mohutné obchodní a bankovní domy z betonu. [...] téměř nade všemi, jako znamení osvěty, pnou se anteny rozhlasových přijímačů.*“⁸⁷

V Japonsku došlo k rychlému technickému pokroku. Ale i tato země byla na konci dvacátých let zasažena světovou hospodářskou krizí. Jejím důsledkem byl růst militarismu a fašismu. Ve dvacátých letech bylo v zemi sice zavedeno všeobecné volební právo, ale zároveň se vláda obávala růstu vlivu komunistické strany a proto

---

⁸⁵ U článku není autor uveden.

⁸⁶ NA, MZV – VA, sign. 752, 1922 – 1923, 93, Japonsko.

⁸⁷ HLOUCHA J., *Mezi bohy a démony*, Praha, 1929, s. 12 – 13.

její vůdci byli zatýkáni.⁸⁸ V roce 1930 došla situace tak daleko, že vláda v boji proti komunismu dokonce nařídila uzavření dvou univerzit, neboť se zjistilo, že jejich studenti provozovali komunistickou propagandu. Tito studenti, kteří působili jako vůdcové japonského komunistického hnutí, neměli být příště přijati na žádnou japonskou univerzitu.⁸⁹

V letech 1928, 1930 a 1932 v Japonsku proběhly parlamentní volby, ve kterých s převahou zvítězily dvě vládnoucí strany. Levice si totiž nedokázala přilákat dostatek voličů. Důsledkem této situace bylo, že ve třicátých letech hrozil v zemi vojenský převrat a fašistická diktatura, neboť armáda pomalu a jistě získávala převahu nad politickými stranami.

V roce 1931 propukl incident v Mandžusku, o šest let později probíhala válka mezi Japonskem a Čínou a v prosinci 1941 Japonci zaútočili na americkou základnu Pearl Harbor a vyprovokovali tak válku v Tichomoří.⁹⁰

---

⁸⁸ NA, MZV – VA, sign. 752, 1928 – 1930, 93, Japonsko. Článek z Rudého práva z 20. dubna 1928.

⁸⁹ NA, MZV – VA, sign. 752, 1928 – 1930, 93, Japonsko.

⁹⁰ REISCHAUER E. O. – CRAIG A. M., *Dějiny Japonska*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2000.

1. František Václav Krejčí

Jedním ze zástupců samostatného Československa v Japonsku byl spisovatel a politik, člen Národního shromáždění, František Václav Krejčí. Jak již bylo uvedeno výše, byl pověřen vedením delegace prezidenta republiky k legionářům bojujícím na Sibiři. Díky této funkci poznal zemi blíže a mohl její obraz prezentovat lidem ve vlasti prostřednictvím vlastního cestopisu.

Spisovatel, publicista, literární kritik a jeden z tvůrců české literárněhistorické esejistiky, F. V. Krejčí se narodil 4. 10. 1867 v České Třebové.

Jeho otec zemřel předčasně na tuberkulózu a on s matkou a sestrou žili z podpory strýce, kupce a starosty v České Třebové. Tam také Krejčí vychodil obecnou školu. Od roku 1882 studoval na učitelském ústavu v Hradci Králové a po maturitě 1886 byl podučitelem ve Lhotce a pak učitelem v České Třebové a podílel se na tamějším pokrokovém životě.

Krejčí byl samoukem. Sám se dále učil francouzsky a studoval francouzskou literaturu a kritiku. Svě vědomosti prohluboval i na poli německé filosofie a klasické německé literatury.

Psal drobnou beletrii a přispíval svými povídkami do Pelclových Rozhledů a do týdeníku Neodvislost. Kvůli pokrokovým však názorům došlo ke konfliktu s nadřízenými a Krejčí odešel pracovat do Prahy, kde se věnoval publicistice v Českých novinách. Spoluredaktorem Rozhledů byl v letech 1896 – 1897, poté se stal členem redakce deníku Právo lidu, kde byl vedoucím kulturní rubriky a obstarával i rubriku zahraničního zpravodajství. Jako redaktor pobýval několikrát v zahraničí – Polsko, Německo Francie. V roce 1933 odešel do důchodu, ale nadále přispíval do Práva lidu.

Publicistickou činnost doplňovala jeho činnost politická. Patřil mezi přední kulturní a osvětové pracovníky Sociální demokracie a měl rovněž rozsáhlou přednáškovou činnost. Angažoval se i v politice nově vzniklého Československa: v letech 1918 – 1920 byl členem Národního shromáždění. Roku 1920 se stal senátorem a tento post zastával dalších 15 let. Zemřel 30. září 1941 v Praze.

Krejčí nebyl cestovatelem v pravém slova smyslu. Jeho činnost se zaměřovala především na literaturu. Psal monografie, povídky, romány a dramata, překládal, věnoval se politické publicistice. Nejpodstatnější složkou jeho tvorby byla

literární kritika a esejistika. Věnoval se i psaní románů a povídek, v nichž se odrážely zážitky z jeho cesty kolem světa, již podnikl v letech 1919 a 1920.

K tomuto typu jeho literatury patří i kniha *Jaro v Japonsku* kde popisuje, jak se v roce 1920 vracel z devítiměsíčního pobytu u československých legionářů na Sibiři. Jedním z úseků cesty do Československa byl i měsíční pobyt v Zemi vycházejícího slunce. Krejčí a jeho kolegové měli z Japonska pokračovat lodí do Ameriky. Chtěli se dostat do jokohamského přístavu a museli projet prakticky přes celé Japonsko. Jelikož jejich loď měla odplouvat až za čtrnáct dní,⁹¹ nemuseli nijak spěchat a měli možnost si zemi prohlédnout.

Navštívili několik památek. Jejich první zastávka na cestě byl ostrov Mijadžima, staré poutní místo, jedno z nejslavnějších a nejvyhledávanějších v Japonsku. Jeli vlakem a ze železniční stanice se tam museli dopravit člunem. Na ostrově se ubytovali v anglickém hotelu. Zůstali zde další čtyři dny. V okolí hotelu je upoutalo mnoho zajímavostí, jako velká Buddhova socha či ochočené srny, které žraly turistům přímo z ruky. Hlavním lákadlem Mijadžimy však byly chrámy. Kromě početných památek Krejčího nadchla také překrásná příroda.

Z klidné Mijadžimi se vydali vlakem dále do Kiota. V tomto moderním městě se širokými ulicemi plnými automobilů se Češi ubytovali opět v anglickém hotelu. Jak Krejčí poznamenává, tyto luxusně zařízené hotely byly pro cestovatele ze středních vrstev nedostupné. Byly uzpůsobené především pro pobyt bohatých obchodníků či diplomatů ze západu a tomu odpovídala i cena ubytování. V japonských hotelích se však Krejčí ubytovat nechtěl, protože se o nich dočetl, že jsou pro Evropana velmi nepohodlné. V těchto hotelích se totiž podávala rovněž japonská strava a pokoje byly dle tamějšího zvyku prakticky bez nábytku.

Rovněž v Kiotu strávili několik dní. Krejčí zde navštívil mimo jiné konzervatoř hudby a tance pro gejši. Viděli tam v podání malých holčiček obřad nalévání čaje. V dalším představení pak byl svědkem tanečního, pěveckého a hudebního vystoupení mladých gejš. Jejich tanec hodnotil jako rozumě vyměřený, ale také vyjadřující nějaké ideje. Co jej však naprosto odpuzovalo, byly drsné a zádumčivé zvuky hudby a zpěv: „*A do této hudby vpadají hlasy zpívajících gejš, tu zdouhavé recitativy, epickým tónem naznačující dle všeho myšlenku tance na scéně, anebo vrtné hlásky sopranistek, mňoukavé výkřiky, provázené zuřivým tlukotem na*

---

⁹¹ Původně plánoval svůj pobyt v Japonsku na 14 dní, ale československé vyslanectví pro něj a jeho kolegy nezajistilo lístky na loď, proto zde museli setrvat déle, než předpokládali.

bubínky.“ Nakonec to shrnuje slovy: „*Celkový dojem z této hudby pro posluchače z Evropy: dokonalé hudební barbarství, útvary polodivošské, o tisíciletí zpožděné za dnešním vývojem hudby.*“⁹²

Japonskou hudbu vnímá Krejčí jako jednu z věcí, která od sebe odlišuje dvě různé kultury. I když Japonsko převzalo mnoho novinek ze západu, toto si uchovalo v tradiční podobě a umělci si to předávají dále z generace na generaci.

Kromě návštěvy konzervatoře pro gejši, podnikl z Kiota také výlet do Nary, poutního místa a střediska uměleckých památek. Nacházelo se zde mnoho buddhistických i šintoistických chrámů. Po návratu z pokojné Nary do uspěchaného Kiota s projíždějícími tramvajemi a osvětlenými výklady obchodů si Krejčí uvědomil kontrast mezi moderním a tradičním Japonskem.

Pro další výlet do okolí Kiota si vybral jezero Biva. Při pohledu do tamější krajiny byl okouzlen a usoudil: „...*nejmocnější kouzlo této země jest skryto v těchto poutnických místech, kde tolik poesie mythů a dějin, vtěleno ve zvětralé chrámy a svítilny, udržuje se od věku do věku jako nevysychající zdroj, stále chráněno vlhkým stínem prastarých stromů.*“⁹³

Z Kiota nastoupili cestu na východ, do japonského hlavního města Tokia. Zde se Krejčí setkal s doktorem R.,⁹⁴ nově jmenovaným sekretářem vyslanectví. Tokio popisuje jako plně moderní město.

Krejčí s kolegy se ubytovali v hotelu Imperial a navštívili československé vyslanectví, kde je přivítal vyslanec Karel Pergler s chotí a dětmi. Kromě vyslanectví zavítali také ke skupině sibiřských legionářů, kteří byli předešlého roku vysláni, aby opatřili nové uniformy pro vojsko.

I v Tokiu navštěvovali kulturní památky, ale více se jejich mysl soustředila na možnost brzkého návratu domů. Koncem května 1920 se dostali do Jokohamy, kde čekali dalších dny na loď do Ameriky, protože lodě bývaly po válce přeplněné. Na začátku června, více než měsíc po příjezdu, se konečně dostali na loď a Japonsko opustili.

---

⁹² KREJČÍ F. V., *Jaro v Japonsku*, Praha, 1923, s. 45.

⁹³ KREJČÍ F. V., *Jaro v Japonsku*, Praha, 1923, s. 45.

⁹⁴ Pravděpodobně doktor Reichmann, o němž se zmiňuje Eliášová v knize *Rok života na čs. vyslanectví*

IV. Proměny vnímání japonské společnosti

V prvních třiceti letech 20. století si česká společnost zajímající se o Dálný východ a v první řadě o Japonsko mohla povšimnout změn, které v Zemi vycházejícího slunce nastaly. Japonsko se otevíralo západu a přijímalo odsud nové podněty týkající se fungování jak společnosti, tak i kulturního a každodenního života.

Některé z těchto podnětů naprosto převrátily obraz japonské společnosti. V první řadě lze jmenovat postavení Japonek, které se rychle dle západního vzoru emancipovaly, dále i novou podobu školství. Většinou si ale Japonci i přes tyto změny uchovali svou kulturu prakticky neporušenou.

1. Společnost

Češi měli možnost informace získávat prostřednictvím literatury, jež v těchto letech vycházela v poměrně velkém množství, a to především díky cestovatelům, kteří se ve svých knihách se čtenáři dělili o zážitky a dojmy z této země. Všichni se shodovali v kladném hodnocení Japonců. Při jejich popisování nešetřili chválou: Japonci byli mírní, čistotní, přátelští a skromní.

Avšak první knihou, po níž mohli zájemci o Japonsko sáhnout a která jim podávala základní informace, byl *Ottův slovník naučný* z roku 1898. Ten Japonce z psychologické stránky charakterizuje jako lidi inteligentní, čilé povahy, zdvořilé, kteří jsou čistoty milovní, nadaní smyslem pro právo a „*pokud pak týče se vloh duševních, nezadají si v ničem vůči nejvýše talentovaným národům evropským.*“⁹⁵ K uvedeným vlastnostem ještě Slovník přidává neobyčejně vyvinutou lásku rodičů k dětem, vzájemnou lásku mezi manželi a intenzivní vlastenecký cit. Jako negativní vlastnosti pak uvádí malou vytrvalost a povrchnost Japonců. „*Celkem převládá u nich rozum nad fantazií, pročez se u Japonců jeví zvláštní vlohy pro vědy exaktní. Ale i pro umění mají výborné vlastnosti a to především cit pro hluboké pojetí, jemný dar pozorovací a vřelý cit pro krásno v přírodě. Naproti tomu pro hudbu jest nadání jejich nepatrné, jako u všech východních Asiatů.*“⁹⁶

Masarykův slovník naučný je o Japoncích sdílnější: „*Národ rasy mongolské, nejbliže příbuzný Číňanům. Vyznačují se malou postavou, mají široký obličej, šikmý pohled očí pleť žlutou s různými odstíny. Představují nejinteligentnější Mongoly a*

⁹⁵ Heslo *Japan*, in: *Ottův slovník naučný*, sv. XIII, Praha, 1898, str. 44.

⁹⁶ Heslo *Japan*, in: *Ottův slovník naučný*, sv. XIII, Praha, 1898, str. 44.

Asiaty.“ Dále Slovník uvádí, že „jsou neobyčejně učenlivý, zdvořilí, pracovití a skromní, příslovečně čistotní, milují přírodu, rodinu a zvláště svůj stát. Vady: smyslnost, pověrčivost, povrchnost.“⁹⁷

S některými údaji ve slovnících by bylo možno polemizovat: skutečně je jejich nadání pro hudbu tak malé? Nejedná se spíše o její nepochopení západní kulturou. Vždyť této hudbě se z paměti učily generace žen a stejně tak generace mužů jí naslouchaly.

I když je mezi Slovníky třicetiletá mezera, oba se v podstatě shodují v celkové charakteristice Japonců. Prakticky vše, co o Japoncích říkají, potvrzují ve svých knihách i čeští cestovatelé.

Ti se především zmiňují o zdvořilosti. Japonci jsou dle jejich mínění až výjimečně zdvořilí. V knize *Listy z cesty kolem světa* toto pro Evropana netradiční chování popisuje i T. F. Šimon: „Zmínil jsem se již o taktu, obřadnosti a společenské vychovanosti Japonců. Tato vlastnost je patrna všude na ulicích, v obchodech i v hotelu, kde bydlím s mnoha Japonci. Nejnápadnější je japonské poklonování a pozdravy, jež zdají se nám Evropanům, natož Američanům až směšnými.“ Komentuje takto chování Japonců a pokračuje: „Jiným projevem úcty je oslovování, které v Japonštině, jak mně bylo řečeno, začíná jakýmsi titulem „san“, „vznešený“ nebo „blahorodý“ apod.“⁹⁸

Šimon uvádí ono pro Japonce specifické oslovování. V rozhovoru o sobě a o věcech k nim náležejících totiž Japonci mluvili vždy ponížene. Jejich děti a manželky byly „hloupé“, domy „špinavé“ a zahrady „nehezke“. Zato druhého vychvalovali a dávali mu tituly jako „vznešený“, „veliký“, či „slavný“. Toto chování patřilo k dobrým mravům Japonců a popisuje ho i Eliášová v knize *Rok života mezi Japonci*.

Zdvořilost Japonců se neprojevovala jen v kontaktu mezi nimi samotnými, ale i ve styku s cizinci. K těm byli také velmi přátelští. Důkazem toho jsou především knihy Eliášové, v nichž popisuje svůj pobyt v japonském hotelu a svou pedagogickou praxi, během níž si mezi japonskými učitelkami a studenty našla mnoho dobrých přátel.

Avšak co jedni mohli považovat za dobré vychování, druhým se mohlo zdát jako neosobní jednání. Alespoň takto japonskou zdvořilost vidí autor článku

⁹⁷ Heslo *Japonci*, in: Masarykův slovník naučný, sv. 3, Praha, Československý kompas, 1927, str. 709.

⁹⁸ ŠIMON T. F., *Listy z cesty kolem světa*, Praha a Bratislava, 1928. str. 137.

*Neosobnost Japonců z 22. dubna 1922.*⁹⁹ Píše, že už od mala je v japonských dětech pěstována zdrženlivost a sebeovládání, děti se rovněž učí neprojevat bezprostředně své pocity.

Další věcí, kterou na Japoncích všichni vyzdvihovali, byla jejich čistotnost: „...*možno tvrditi, že Japonci jsou nejčistotnější národ na světě.*“¹⁰⁰

V žádném japonském domě nechyběla koupelna. Rodina se myla každý den (na rozdíl od některých Evropanů). Do koupele vstupovali podle hierarchie – nejprve otec, po něm matka a jako poslední děti a služebné. Všichni se koupali nazí, a to i muži a ženy společně, což bylo pro mnohého Evropana nepochopitelné. Navíc v parných letních dnech Japonky vynášely vanu před dům a beze studu se myly venku nahé, čehož si samozřejmě všiml ne jeden český cestovatel. Ve svých dopisech to líčí i Jan Letzel.¹⁰¹

Dalším nezvykem týkajícím se koupele pak mohla být i velmi horká voda, Evropanům nepříjemná.

Ovšem čistotnost Japonců netkvěla jen v dodržování pravidelné osobní hygieny. Odrážela se i v prostředí, které je obklopovalo. Japonské domácnosti byly vždy dokonale uklizené. Cestovatelé si všímali i pořádku ve veřejných dopravních prostředcích, jako byly vlaky či tramvaje.

A v neposlední řadě vlastností, které Japonce šlechtí, byla jejich velká láska k přírodě, především ke květinám. Snad každý měsíc v roce byla příležitost k jejich obdivování.

Jako žádný člověk nemá pouze dobré vlastnosti, tak je neměli ani Japonci. Jednou z těch horších byla již výše uvedená povrchnost. Na tu si stěžuje i Jan Letzel v dopise mamince z 20. prosince 1912: „...*při své snaze, něčemu se naučit, zůstane Japonec jen krátký čas. Pustí se zpočátku do studia s velkou pílí, jako málokdo, když ale ví asi polovici toho, co by vědět měl, hned na tom přestane a myslí, že již ví dost.*“¹⁰²

Kromě této nedůslednosti, povrchnosti či těkavosti, Masarykův slovník vidí jako další slabost či nedokonalost Japonců jejich pověrčivost. Takto ji líčí J. Letzel: „*Japonci jsou totiž velice pověrčivý národ, žádná svatba nebo kterékoli větší*

⁹⁹ MZV- VA, 752, 1922 – 1923, 93, Japonsko. Periodikum ani autor neuvedeni.

¹⁰⁰ SVOJSÍK A., *Japonsko a jeho lid*, Praha, 1913, s. 271.

¹⁰¹ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 74, dopis mamince z 3. března 1909.

¹⁰² BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 114.

podnikání neobejde se bez poptávky u věštkyně, a dle jejího výroku zařizují pak své další jednání. ¹⁰³

Pověřiví byli především lidé s nižším společenským postavením. Týkalo se to například číslic: „*Japonec má strach z některých číslic: sedmička, a všechna čísla sedmičku obsahující, na př. 17, 27 atd., jsou obávána jakožto čísla, přinášející neštěstí.*“¹⁰⁴

Rovněž světové strany hrály svou úlohu: například Japonec nikdy nespal hlavou k severu, takto se totiž ukládaly pouze mrtvoly. Pokud by se takto uložil ke spánku, potkalo by ho jistě nějaké neštěstí. Nejšťastnější stranou je východ.

Japonci také věřili, že mají v domě zlé i hodné duchy, kteří se starali o blaho rodiny. Před působením zlých duchů je měly ochránit modlitby přinesené na prouzcích papírků z chrámů a klášterů.

Věřili ve významy snů. Z tohoto hlediska je nejdůležitější noc na druhého ledna. Tento sen si má Japonec zapsat a poté existuje 38 rozličných způsobů, jak který sen vyložit: „*Šťasten v novém roce bude ten, komu se zdálo o Fudžijamě, kdo viděl ve spaní sokola, vejčité, červené jablko stromu nasubi, nebo vysoká oblaka.*“¹⁰⁵

V neposlední řadě byl příčinou mnoha pověr i oheň, který představoval v Japonsku té doby časté nebezpečí – například přinesl-li někdo do domu červený květ máku, přivolával tím jistě na dům požár.

Pověry se týkaly i zvířat: Japonci věřili, že jsou to démoni, kteří na sebe mohli brát rozličné podoby. Podobně jako u nás byla za chytré a lstivé zvíře považována liška.

Pokud se čtenáři literaturou o Zemi vycházejícího slunce zabývali delší dobu, mohli si jejím prostřednictvím rovněž všimnout, jak se pozvolna proměňovala japonská společnost. Docházelo k jejímu modernizování podle západního vzoru.

Nejevidentnějšího vývoje si čtenáři mohli povšimnout na postavení japonských žen. O jejich situaci ve společnosti se zajímali všichni čeští cestovatelé. Josef Kořenský a Alois Svojsík popisovali ženy jakožto bytosti bez vlastní vůle, zcela podřízené manželovi. Eliášová už byla při svých cestách svědkem toho, jak se Japonky pomalu emancipovaly a začaly studovat a pracovat jako učitelky, telefonistky či úřednice.

---

¹⁰³ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 69.

¹⁰⁴ SVOJSÍK A., *Japonsko a jeho lid*, Praha, 1913, s. 207.

¹⁰⁵ SVOJSÍK A., *Japonsko a jeho lid*, Praha, 1913, s. 209

Následující část se pokusí shrnout obraz Japonky, jak jej podávali čeští cestovatelé:

Role japonské ženy jako manželky a matky byla jedním z pilířů tradiční společnosti. I když ženy z vyšších kruhů přebíraly po vzoru svých manželů západní oděv, byly stále zvyklé chovat se upjatě a volné chování Evropanek nenapodobovaly. Po návratu z večírků se proměňovaly zpět na poslušné manželky projevující veškerou úctu svému manželovi.¹⁰⁶

Tohoto kontrastu v chování Japonek si všímali i Češi. F. V. Krejčí tuto skutečnost však hodnotí kladně. Japonku vidí jako nositelku tradic země, naopak japonští muži jsou podle něj vzdáleni evropskému ideálu krásy. Popisuje je jako nezajímavou, nedokonalou směsici asijského a evropského stylu. Naproti tomu japonská žena je půvabná a něžná bytost, vkusná celým svým zjevem. „*Japonka zachraňuje tedy kouzlo své země, jež by Japonec, ve své horlivosti osvojit si kulturu západu, tak snadno vydal v šanc.*“¹⁰⁷

Především japonským ženám se věnuje Eliášová v knize *Dcery Nipponu*. Nejprve předestírá život Japonek v době samurajů¹⁰⁸, jejich statečnost a obětavost pro rodinu. Ženy japonských rytířů často vynikaly ve válčnictví, neboť musely chránit domov, pokud jejich manželé odešli do války nebo pokud jim samotným hrozilo nebezpečí. Na nich závisela také výchova synů, aby z nich byli stateční a čestní muži. Ovšem ani výchova dívek v tomto ohledu nebyla zanedbávána: „*Také dívky samurajské bývaly od útlého dětství cvičeny v šermu právě jako hoši.*“¹⁰⁹

Kromě tělesných cvičení byly Japonky rovněž vzdělávány v hudbě a poezii – hrály na nástroje šamisen¹¹⁰ a koto¹¹¹ a psaly krátké básně. Byla od nich vždy vyžadována skromnost a poslušnost a byly tak i vychovávány. Pro přiblížení jejich pozice, B. M. Eliášová cituje z díla japonského spisovatele, profesora Izana Nitobe: „*Ženy starého Nipponu neměly společenské volnosti, neměly politických práv; v mnohých takových životních vztazích byla žena považována za tvora slabšího a byla mužovou chráněnkou.*“¹¹²

---

¹⁰⁶ VASILJEVOVÁ Z., Dějiny Japonska, Praha, 1986, s. 392.

¹⁰⁷ KREJČÍ F. V., *Jaro v Japonsku*, Praha, 1923, s. 101.

¹⁰⁸ Japonský středověký rytíř, bojující věrně pro svého pána; samuraj doslova znamená „člověk vládci sloužící“.

¹⁰⁹ ELIÁŠOVÁ B. M., *Dcery Nipponu*, Praha, 1925, s. 9.

¹¹⁰ Třístrunný hudební nástroj podobný kytáře, hraje se na něj sekyrkovitého tlukadla zvaného batsi.

¹¹¹ Dlouhá čtyřhranná harfa.

¹¹² ELIÁŠOVÁ B. M., *Dcery Nipponu*, Praha, 1925, s. 17.

Eliášová si knihu prof. Izano Nitobého *Duše Japonska - Bušido* pravděpodobně přečetla již v Praze, a to v českém překladu K. J. Hory.¹¹³ Dílo japonského učence přibližuje čtenářům japonské tradice a způsob japonského myšlení. Bušido je nepsaný, „...*kodex morálních pravidel, jichž rytíři dbáti musili.*“¹¹⁴ Kromě popisování rytířských ctností, se autor v jedné z kapitol věnoval i postavení ženy v tradiční japonské společnosti. Kromě toho, že byly ženy po vzoru mužů cvičeny v boji, rovněž měly možnost ukončit svůj život dobrovolnou sebevraždou, harakiri, pokud by nějakým způsobem byla ohrožena jejich čest.

Avšak nejvyšším ideálem u ženy nebyla její mužnost, ale vědomosti a půvab. Dcery a manželky samurajů vynikaly v hudbě, zpěvu, či psaní poezie. Tímto uměním však oblažovaly jen své muže a otce v dlouhých chvílích, protože tyto znalosti nebyly určeny pro veřejný přednes. Prakticky všechny činnosti Japonek se odehrávaly v domácnosti, u rodinného krbu, pod dohledem muže.

Japonka se muži ve všem podřizovala: „*Jako dcera obětovala se žena otci, jako manželka manželci, jako matka synovi; od nejtělejšího mládí učila se sebezapírání. Celý její život byl sebezapíráním a obětí.*“ Osvětluje profesor Nitobé život žen ve starém Japonsku a dále jej ospravedlňuje: „*Sebeobětování ženy pro dobro domova a vlastní rodiny bylo tak dobrovolné a čestné, jako sebeobětování muže svému pánu a vlasti.*“¹¹⁵ Muži svým ženám projevovali lásku a úctu jakožto manželkám a matkám.

Tento tradiční obraz byl však upozaděn na úkor Japonky „moderní“. Situaci žen nového Japonska se zabývá Eliášová ve druhé části výše jmenované knihy *Dcery Nipponu*.

V první řadě se, jakožto učitelka na dívčí škole, zajímala o vzdělání. Podobně jako ve většině zemí, i v Japonsku se totiž vzdělání dívek vyvíjelo pomaleji než chlapců. Na počátku 20. století, v roce 1907, bylo také uzákoněno, že školní docházka bude povinná pro hochy i pro děvčata na šest let, tedy od šestého do dvanáctého roku věku. Obsahem základní školy bylo čtení, psaní a počty. Pokračovat v dalším vzdělávání však mohli jen hoši; dívky se dále učily, jak se starat o domácnost – „*aby byla vždy pěkně upravena, aby se uměla krásně pohybovat, aby uměla pěkně upravit a zkrášlit domov a konečně a hlavně: aby se stala velmi*

---

¹¹³ NITOBÉ I., *Duše Japonska. Bušido*, překlad K. J. Hora, Praha, 1904.

¹¹⁴ NITOBÉ I., *Duše Japonska. Bušido*, překlad K. J. Hora, Praha, 1904, s. 5.

¹¹⁵ NITOBÉ I., *Duše Japonska. Bušido*, překlad K. J. Hora, Praha, 1904, s. 80.

*skromnou, velmi poslušnou a oddanou ženuškou,*¹¹⁶ kritizuje tento styl výchovy Eliášová.

Jelikož na západě bylo vyšší vzdělání přístupné i ženám, začala se tato tendence pomalu projevovat i v Japonsku. Průkopníkem vzdělávání žen v Japonsku byl profesor Žinso Naruze, který v roce 1901 založil první vysokou dívčí školu, Nippon žóši daigakko. Naruze se touto problematikou zabýval dlouhodobě a inspiroval se především ve Spojených státech, kde navštěvoval dívčí školy. Své poznatky pak shrnul v knize, díky níž si získal uznání a mohl založit výše jmenovaný vzdělávací ústav pro dívky.

V době autorčina pobytu byla už tato škola rozvětveným školním městem a vlastnila pozemky na okraji Tokia. Takto Eliášová popisuje strukturu školy: *„A tam, na stráních, v údolích a krásných zahradách byly malebně roztroušeny různé budovy všech jejích ústavů: byla tam školka pro děti od tří let, škola obecná pro děti od šesti do dvanácti, vyšší dívčí škola, různé kursy přípravné a odborné a konečně to, co nezývali universitou vlastní, totiž čtyři čtyřleté běhy: 1. japonské a čínské literatury, 2. anglické literatury, 3. domácího hospodářství a 4. vychovatelství.*“¹¹⁷

Mnoho studentek pocházelo z venkova a pro ně tam byly zřízeny internáty – japonské domovy obklopené zelení a květy. Dívky zde žily ve skupinách po patnácti a dohlížela na ně vždy učitelka. Studentky se tak staly samostatné a učily se vést domácnost bez přispívání a rad rodičů.

Univerzita dívky rovněž vzdělávala v tradičním japonském umění – ikebaně,¹¹⁸ obřadu vaření a podávání čaje, etiketě a hře na hudební nástroje. Výchova studentek zůstávala rovněž tradiční – dívky měly být skromné s poslušné, aby z nich později byly dobré manželky.

Vzdělání Japonek však nebylo závislé pouze na jedné škole. V roce 1899 byla podle amerického vzoru v Tokiu založena první lékařské kolej pro dívky. Pomalu se tak ženám otevřely možnosti vzdělání na všech univerzitách, akademiích umění i hudebních konzervatořích.

Kromě vzdělání Eliášová věnuje pozornost též otázce povolání ženy v moderním Japonsku. Dochází k názoru, že mezi výdělečně činnými ženami je nejvíce učitelek. Jejich plat byl ovšem až o polovinu nižší než plat mužů.

---

¹¹⁶ ELIÁŠOVÁ B. M., *Dcery Nipponu*, Praha, 1925, s. 25.

¹¹⁷ ELIÁŠOVÁ B. M., *Dcery Nipponu*, Praha, 1925, s. 27.

¹¹⁸ Tradice aranžování květin dle daných slohů.

Vyšší honorář než učitelky měly lékařky. Těch bylo v Japonsku asi 700. Polovina jich studovala na tokijské univerzitě, druhá polovina v Americe.

Mnoho japonských dívek bylo zaměstnáno na poštách a na úřadech. Takto Eliášová líčí návštěvu jednoho poštovního úřadu, kde se setkala s telefonistkami: *„Bylo mi nápadné, že všechny ty dívky byly svěží, usměvavé a čiperné. Nenašla jsem mezi nimi nervosní, unavené tváře. A příčinu toho poznala jsem, když mě zavedli do ‚oddělení odpočinku‘. To byly dvě prostorné, čisté a jasné místnosti, po japonsku zařízené. V první seděly na talmiové podlaze kolem nízkých stolků dívky, jež měly právě oddech. Některé četly, některé psaly, jiné hrály kartovou hru ‚uta‘. [...] V druhé místnosti pily dívky čaj, který jim v přilehlé menší jizbě připravovala posluhovačka. [...] Stěny byly ozdobeny básněmi telefonistek. [...] Telefonistky mají sedm služebních hodin denně a každá pracující má právo ztrávit patnáct minut z každé hodiny v pracovní odpočívárně.“*¹¹⁹

Mnohem horší pracovní podmínky měly tovární dělnice. Byly najímány na jemnou práci, především do textilního průmyslu. Hedvábnická firma vyslala své agenty do vesnic, kde byly najímány dívky z chudých rodin. Agenti s nimi podepsali smlouvu přibližně na 7 let. Po uplynutí této doby odcházely dívky zpět domů a firmy se poohlédly po dalších pracovnicích. Zacházení s továrními dělnicemi však nebylo takové, jako s úřednicemi – dívky byly ubytovány v internátu, cena za stravu a ubytování se jim strhávala z platu, který ale nebyl nijak vysoký. Navíc dívky musely pracovat dvanáct i více hodin denně.

Zaměstnání nebylo u japonských dívek na prvním místě, tam byla rodina. Rodiče z vyšších kruhů vedli své dcery pouze k tomu, aby se co nejlépe provdaly. Poté, co dokončily dívky základní a vyšší vzdělání – v 16 letech – byly připravené na manželství. O to, aby našly „toho pravého“ se většinou postarali jejich rodiče.

Sňatky se v Japonsku uzavíraly prostřednictvím zprostředkovatelů, „dohazovačů“. Mladí lidé se viděli před svatbou asi dvakrát – při „náhodném“ setkání, které připravil dohazovač, a podruhé když muž přišel požádat dívčina otce o její ruku. Svatba pak trvala několik dní a konala se při ní několik velkých hostin. Manželé se začali poznávat teprve po svatbě.

Žena pak musela následovat svého muže do jeho domu a opustit své rodiče. Avšak několik dní po svatbě směla opět rodný dům navštívit, a tehdy se mohlo stát,

---

¹¹⁹ ELIÁŠOVÁ B. M., *Dcery Nipponu*, Praha, 1925, s. 36 – 37.

že: „...mladá paní nechce se vrátiti ku svému manželu, a násilím musí k tomu býti donucena, aby zamezila hanbě a rozvodu.“¹²⁰

Ne každé manželství je však šťastné, a tak ani v Japonsku nebyly rozvody nic zvláštního. Podle nového zákoníku (z roku 1898) bylo třeba k rozvodu souhlasu obou stran. Zpravidla se však oba manželé spolu dohodli a nebylo třeba soudního jednání. „Ve většině rozvodů je žena obětím beránkem, vina je skoro vždy na straně mužově, což lze vysvětliti tím, že žena japonská byla od věků a je stále ještě vychovávána tak, aby byla velmi skromnou, oddanou a poslušnou manželkou, aby v muži viděla vždy cosi vyššího, vždy jen pána a velitele.“¹²¹

Po rozvodu odcházela žena z domu a vracela se k rodičům. Kromě manžela však musela opustit své děti, neboť ty zůstaly s otcem.¹²² To bylo ovšem pro ženu velmi těžké, protože každá Japonka toužila po vlastním dítěti. Pokud se jí to nepodařilo, často přijímala za vlastní některé dítě z příbuzenstva, kde jich bylo více.

Adopce byla v Japonsku velmi populární již z toho důvodu, že neměla-li rodina syna, který by dále nesl její jméno, stačilo mezi sebe přijmout mladšího syna z jiné rodiny, nebo adoptovat zetě. Japonci se totiž obávali toho, aby jejich rodina nevymřela a jejich jméno nebylo zapomenuto.

Přesto, že byla pro Japonce nejdůležitější rodinná pohoda, některé ženy se kromě zaměstnání věnovaly i veřejné činnosti. Většinou předtím ale absolvovaly vyšší vzdělání na univerzitě. Vznikaly všelijaké ženské spolky, které se většinou věnovaly činnosti v sociální oblasti. Příkladem může být *Ženská společnost abstinentní*, která propagovala zákaz pití alkoholu, především japonského saké.

Politikou se v Japonsku zabývali převážně muži, i když právě v této době se začaly aktivizovat i ženy. Průvody a demonstrace totiž organizovaly především manželky levicových politiků – socialistky.

Politickou aktivitou Japonek se zabýval i článek *Ženská otázka v Japonsku* z Českého slova z 23. července 1922.¹²³ Autor článku, Jan Reichmann, se v něm zamýšlí nad japonským feministickým hnutím a dochází k poznatku, že při jeho zrodu stál vliv západu. Feministky požadovaly, aby japonská žena „byla vyproštěna z rodinného poručíkování a z manželského zajetí, aby se v ní vyvinul cit zodpovědnosti, individuality, svobody a vůle.“ Pomyslným stupněm k dosažení

¹²⁰ SVOJSÍK A., *Japonsko a jeho lid*, Praha, 1913, s 379.

¹²¹ ELIÁŠOVÁ B. M., *Dcery Nipponu*, Praha, 1925, s. 54.

¹²² AKNM, BME, karton 1, dokument 25: soubor cestopisných povídek.

¹²³ MZV- VA, 752, 1922 – 1923, 93, Japonsko.

samostatnosti Japonek byl i zákoník, který vyšel v květnu 1922 a povoloval ženám účast na politických schůzích. Dr. Reichmann dále uvádí, že se hnutí rozvíjelo převážně ve velkých městech, zatímco smýšlení na venkově zůstávalo konzervativní.

Žádné pojednání o japonských ženách by však nebylo kompletní, kdyby v něm chyběla zmínka o gejšách – jednom ze symbolů Japonska. Na otázku kdo je to gejša, Eliášová odpovídá: „*Gejša je rozkošné půvabné stvořeníčko; je to hezounká dívčina-motýlek.*“¹²⁴

Byly to však v první řadě umělkyně, které dokázaly bezvadně tančit, hrát na hudební nástroje, zpívat i recitovat básně, vázat ikebanu a podávat čaj. Učily se tomu od dětství.

Malá děvčátka chudých rodičů byla prodána do školy gejš. Zde dívky několik měsíců žily jako služky starších žen, než začaly být vychovávány a připravovány na své budoucí povolání. Jelikož byly na účet školy živeny a šaceny, svůj dluh vůči ní začaly dívky splácet, jakmile za svá vystoupení dostávaly honorář.

Jejich kariéra se pak naplno započala kolem šestnácti let věku, kdy byla každá dívka představena v čajovně (v Tokiu existovaly celé čtvrti s čajovnami, kam se chodili muži bavit – Šimbaši a Yanagibaši). Své umění ale gejši nepředváděly pouze v čajovnách, ale i při slavnostních příležitostech, jakými bylo například jarní kvetení sakur. Tuto společenskou činnost popisuje Joe Hloucha: „*K těmto slavnostem zvány bývají gejši nejčastěji do soukromých zahrad, do veřejných sadů nebo i ven do přírody do výletních míst proslulých krásou a hojností sakurových květů. Tu jsou nesporně královnami slavností, zkrášlují a doplňují nádheru květů, rozdávají úsměvy a tančí obklopeny hosty, povznešenými pálenkou, své graciosní tance v prškách opadávajících květů.*“¹²⁵

S přibývajícím věkem však gejša ztrácela na popularitě – přicházely stále mladší dívky. Pokud měla štěstí a ušetřila si nějaký obnos, mohla ve stáří velmi dobře vyžít. Některé si také otvíraly vlastní školu a vychovávaly novou generaci gejš. Horší situace nastala u těch žen, které za svou kariéru mnoho úspěchu neměly a neušetřily se finance na stáří. Z takových bývalých gejš se pak stávaly chudé pouliční zpěvačky.

---

¹²⁴ ELIÁŠOVÁ B. M., *Dcery Nipponu*, Praha, 1925, s. 66.

¹²⁵ HLOUCHA Joe, *Prodavačky úsměvů. Kniha o japonských gejšách a kurtizánách*, Praha, 1929, s. 55 – 56.

Jan Letzel, který se s gejšami několikrát ve svém životě setkal, líčí je jako milé a zajímavé dívky. Ve svém dopise Janu Kotěrovi z července 1908 píše: „*U nás se slovu ‚gejša‘ špatně rozumí, dělí se na tři třídy: první z nich jsou dívky se značným vzděláním (navštěvují konzervatoř, kde vyučují se umění básnickému, tanečnímu a hudebnímu), a ty žijí život docela počestný. Vidět tanec těchto gejš je jistě požítkem nádherným.*“¹²⁶

S gejšami přišel do styku především na obchodních jednáních, kdy byla společnost seznána do čajovny a ženy tam musely být dopraveny ze svých domovů. „*Když se pak objeví ty droboučké hezké bytosti v báječně krásných hedvábných kimonech s obrovskými ‚obi‘ (pásy), jistě máte z nich radost.*“¹²⁷ Velice nadšený je Letzel i z jejich tance, o kterém píše, že je to něco nesrovnatelného s naším „...*je to hra barev, linií a krásy.*“¹²⁸ K tanci gejš přirovnává české baletky, ale nevyjadřuje se o nich nijak lichotivě, doslova píše, že tanec baletek shledává doslova „pošetilým“.

Kromě těchto vysoce uznávaných umělkyní však Eliášová i Letzel mezi gejšami dále rozlišují ještě druhou a třetí třídu. Letzel o těch z druhé píše, že jsou věrné svému milenci, dokud je finančně odměňuje. Dívky z třetí třídy jsou pak vstřícné ke každému platícímu zákazníkovi.

Tuto nejnižší třídu prodejných žen tvořily tzv. „žoro“ – prostitutky tokijské čtvrti Yošivara. Ke konci své knihy se Eliášová zmiňuje o tom, že čtvrt' prostitutek vyhořela a táže se: „*Bude Yošivara znovu postavena? Budou vyhledány nové oběti?*“¹²⁹

Odpovědí na její otázku je vyprávění cestovatele T. F. Šimona, který navštívil Japonsko počátkem roku 1927, v průběhu své cesty kolem světa. Zmiňuje se o tokijské čtvrti Yošivara i o gejšách: „*Je jisto, že místo svým příjemným, zahradním, izolovaným prostředím nečiní dojmu čtvrtí prostituce v našem slova smyslu.[...]Stejně nedorozumění panuje asi v západnickém názoru na gejši, o nichž evropští spisovatelé romantikové rádi píší nesmyslné, dobrodružné báchorky, neboť pojem japonské gejšy je tak odlišný od pojmu západnické, evropské kurtizány, jako je rozdíl mezi buddhistickým knězem a knězem křesťanským, byť cíl professe byl společný.*“¹³⁰

---

¹²⁶ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 57.

¹²⁷ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 57.

¹²⁸ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 57.

¹²⁹ ELIÁŠOVÁ Barbora M., *Dcery Nipponu*, Praha, 1925, s. 84.

¹³⁰ ŠIMON T. F. *Listy z cesty kolem světa*, Praha a Bratislava, 1928, s. 130.

I když Šimon zahlédl gejši jen letmo, má o nich jasnou představu, naprosto opačnou než Eliášová: „*Jejich zjev je vždy přísně okázalý, vznešený, ale nepochopitelný, chladný pro náš cit a naše smysly; jsou korektně, decentně nastrojené v těžká, brokátová kimona s monstruósními účesy na hlavách, různých, modě a předpisům podléhajících tvarů, čínice dojem lepenkových a hadrových, bezduchých loutek a to tím spíše, že i nehybný a bezvýrazný obličejová zpravidla silně, až do běla nalíčen, čímž působí dojmem strnulé, nehybné masky.*“¹³¹

Z jeho líčení je patrné, že své názory získal zprostředkovaně od svých japonských průvodců. Pravděpodobně u něj přetrvávaly i předsudky vůči těmto ženám, které získal již dříve, například z četby či z vyprávění.

Rovněž F. V. Krejčí při svém měsíčním pobytu v Japonsku s gejšami přišel do styku. Po prvním dojmu byl z nich unešený: „*Na nás, kteří je vidíme poprvé, působí gejšy, jak řečeno, dojmem vznešenosti a nádhery.*“ Toto okouzlení však brzy vyprchalo a po delším pozorování Krejčí poznal realitu: „*Z nádherného kimona vybíhá bledouňké hrdélko a pod královským pathosem účesu usmívá se drobounká tvář holčičky, s vysedlými lícními kostmi a plochým nosíkem.*“¹³²

Nad postavením umělkyní v budoucnosti se v knize *Prodavačky úsměvů* zamýšlel J. Hloucha. Po otevření Japonska světu se mnoho gejš začalo věnovat divadlu a jako herečky odjely do Evropy či do Ameriky. Naopak ze západu se do Japonska dostalo kino a tak si gejši i u domácího publika získávaly oblibu coby filmové herečky. Díky amerikanizaci společnosti, jak Hloucha doufá, by mohlo dojít i ke zlepšení situace gejš a žen obecně.

Proměny ve vnímání japonské společnosti se však netýkaly pouze postavení žen, ale rovněž i situace ve školství.

Oba výše zmínění cestující pedagogové, Eliášová a Kořenský, se v neposlední řadě zajímali právě o systém japonského vzdělávání. Eliášová upřednostňovala výuku dívek a žen Kořenský věnoval pozornost výuce obecně. V knize *Podruhé v Japonsku* nastiňuje systém od nejnižšího stupně výuky na tzv. obecných školách, až po nevyšší dosažitelné vzdělání, a to na císařských univerzitách.

Japonské školství, podobně jako mnoho jiných společenských odvětví, bylo organizováno dle evropského způsobu. Nejnižším stupněm vzdělání, obecnou

¹³¹ ŠIMON T. F. *Listy z cesty kolem světa*, Praha a Bratislava, 1928, s. 131.

¹³² KREJČÍ F. V., *Jaro v Japonsku*, Praha, 1923, s. 28.

školou, si musely projít všechny japonské děti starší šesti let: „*Hoši i dívky chodí do ní společně a učí se mravouce, mateřskému jazyku, počtům, psaní a tělocviku.*“¹³³ Na vyšším stupni obecné školy se tyto předměty ještě rozšiřovali o japonské dějiny a přírodní vědy.

Po ukončení tohoto základního vzdělání, přibližně ve dvanácti letech, mohli pokračovat na vyšších školách, které ovšem byly rozdělené na dívčí a chlapecké. Hoši od dvanácti let věku směli navštěvovat měšťanské školy, kde se učili japonštinu, čínskou literaturu, evropské jazyky, zeměpis, dějepis, matematiku, přírodní vědy a mnoho jiných předmětů. Podobnou učební náplň měly i školy určené výhradně pro dívky. Kořenský uvádí, že v Japonsku je již přes 70 dívčích vzdělávacích zařízení.¹³⁴ Docházka do těchto škol byla pětiletá.

Od 17 let mohli mladí Japonci své znalosti dále rozšiřovat na vyšších školách, které byly předstupněm k univerzitnímu studiu. Zde se vyučovaly především evropské jazyky (angličtina, francouzština a němčina), neboť přednášky na univerzitě byly vedeny převážně v těchto jazycích.

Kořenský v roce 1910 uvádí, že v Japonsku jsou dvě císařské univerzity – tokijská, která má šest fakult (právníckou, lékařskou, inženýrskou, literární, přírodovědeckou a hospodářskou) a kyotská se čtyřmi fakultami. Masarykův slovník naučný, který vyšel o patnáct let později, je důkazem, jak rychle se japonské školství rozvíjelo, neboť kromě těchto dvou, jmenuje ještě další čtyři univerzity – Sendai, Fukuoka, Sapporo a Kejžo.¹³⁵ Slovník dále uvádí, že japonské školství za posledních 50 let velmi pokročilo. Důkazem tohoto tvrzení je velký počet obecných škol, kterých v té době (vyšel roku 1924) bylo na 25 000, několik set středních a mnoho odborných škol a 32 škol vysokých, z nichž 6 byly výše jmenované císařské univerzity.

2. Japonská kultura

Jednou z oblastí, na které se vliv západu téměř nepodepsal, byla japonská kultura. Divadla, slavnosti, svátky – to vše si zachovalo svou tradiční podobu.

Jak již bylo výše řečeno, jednou z charakteristických vlastností Japonců je láska k přírodě. Ta se projevovala především v jejich obdivu ke květinám. V průběhu

---

¹³³ KOŘENSKÝ J., *Po druhé v Japonsku*, Praha, 1910, str. 67.

¹³⁴ Kolem roku 1910.

¹³⁵ Heslo *Japonsko*, in: Masarykův slovník naučný, sv. 3, Praha, 1927.

roku rozkvétal vždy jiný druh a ve městech bylo množství sadů, kde se květinami mohli Japonci kochat.

Nejoblíbenější událost tohoto typu se odehrávala na jaře, v dubnu, kdy na krátkou chvíli rozpučely květy japonských třešní – sakur. V tuto dobu se v třešňových sadech objevovaly zástupy Japonců ve svátečních kimonech, aby obdivovaly krásu kvetoucích stromů. Návštěva sadu se stala společenskou událostí. Potkávali se zde známí, přátelé a rodiny a často zde společně strávili celý den.

Po sakurách začaly v máji kvést pivoňky a azalky, na počátku léta postupně rozpučely kosatce a lotosy, v srpnu a září chryzantémy. Na podzim, v říjnu a listopadu, se začaly červenat listy javorů a rozkvétaly kamélie. Jediným ročním obdobím, které bylo na květy chudé, byla zima. I v Japonsku v tuto dobu klesala teplota k nule a padal sníh.

Nejen rozkvetlé sakury však byly příležitostí k setkávání. Japonci tradičně udržovali velké množství svátků, které se více či méně vázaly na buddhistické či šintoistické náboženství.

Od 13. do 16. července slavili Japonci svátek podobný našim dušičkám. Duše mrtvých v těchto dnech přicházely pobýt ke svým blízkým. Na jejich počest pak rodina celý dům osvětlí lampiony.

Dalšími v řadě japonských svátků byly svátky dětí: 3. února se slavil svátek loutek, čili národní svátek japonských děvčátek. V každém domě měli sbírku starých loutek, které představovaly slavné osobnosti z japonských dějin, císaře i císařovnu. V tento den je děvčata vystavila v domě na stojánky a klaněla se jim. V některých obchodech se dokonce konaly výstavy těchto loutek. 5. května pak měli svůj den chlapi, a ten se nazýval svátek vlajek. Vlajky vlající na domech byly většinou zhotoveny z papíru či látky a měli většinou tvar a podobu kapra, neboť ten byl v Japonsku symbolem síly a statečnosti. Loutky hochů většinou připomínaly slavné japonské válečníky. V obou případech se děti nenásilně učily historii.

Největším a nejoblíbenějším svátkem byl Nový rok, který Japoncům prakticky nahrazoval křesťanské Vánoce. Se zavedením západní kultury připadl Nový rok i v Japonsku na 1. ledna. Přípravy na tento den však začínaly již daleko dříve. Bylo třeba důkladně uklidit dům a zaopatřit dárky pro příbuzné a známé.

Vítání nového roku probíhalo několik dní: *„Největší svátky jsou od prvního do šestého, kdy Japonci navštěvují navzájem svoje příbuzné a známé, přejíce si štěstí*

a zdraví.¹³⁶ Obchody, školy i úřady byly v té době zavřené. První leden byl rovněž datem, do kterého měly být zaplaceny všechny dluhy, aby další rok mohli lidé začít bez starostí.

Dva z našich cestovatelů, T. F. Simon a B. M. Eliášová poznali oslavy japonského nového roku na vlastní kůži a ve svých knihách se o tyto zážitky podělili se čtenáři.

Šimon popisuje, jak byl pozván ke známým na novoroční hostinu, ale nebyl z ní nijak nadšený. Koláčky z rýžové mouky, které se podávaly, byly dle jeho slov „*klihovitě a slizké, trochu navoněné a zabarvené, polité žlutavou omáčkou anebo posypané nastrohaným rybím masem.*“ S kapkou ironie pak líčí další průběh večere. Jelikož po celou dobu musel zaujímat jednu polohu, pro Evropana značně nepříjemnou (v kleku a sedět na patách), těšil se na konec hostiny: „...*těšil jsem se již narovnat si záda a natáhnouti své, v kyčlích již vykloubené a sezením zdřevěnělé nohy, avšak bylo mi tlumočeno, že bylo by neštěstím pro dům i rod, kdyby moje ‚vznešenost‘ nepřijala i novoroční večeři! Nemohl jsem dosti dobře odepřít, ani se vymluvit, tím méně, že štěstí rodu i domu záviselo od mého setrvání,*“ poznamenává ironicky a pokračuje v líčení ne příliš komického zážitku: „*Večeře začla podáváním šálku jakési teplé polévky, v níž plavaly kousky masa, zeleninové hlízy, chumáče dlouhých travin, kousky tykve anebo cibule. K tomu jako příbor tyčinky! Nová nesnáz a problém, jak sníst šálek polévky tyčinkami! Po dlouhém a směšném zápolení podařilo se mi vyloviti spíše náhodou mezi tyčinky zachytiti kousky masa. Chuť jeho však byla tak odporná, že jsem dalších pokusů brzy zanechal.*“¹³⁷

Eliášová byla svědkem příjemnějších novoročních oslav při svém prvním pobytu v Japonsku. Bydlela tehdy v japonském hotelu a rodina majitele ji přijala mezi sebe. Ráno byla slavnostní snídaně, po níž si nejprve manželé mezi sebou darovali dárky, poté obdarovávali své děti, podle stáří od nejstaršího k nejmladšímu. Každý dostal nové kimono a hračky. Poté následovaly návštěvy příbuzných a známých.

Novoroční svátky se slavily celkem osm dní. Japonci si užívali zaslouženého volna. K novoročním svátkům také patřily v Tokiu konané zápasy sumo, trvající celých deset dní. Utkalo se na nich velké množství zápasníků, přičemž ti nejlepší přicházeli na řadu až v posledních dnech.

¹³⁶ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, str. 171.

¹³⁷ ŠIMON T. F., *Listy z cesty kolem světa*, Praha a Bratislava, 1928, str. 167 – 168.

Na začátku ledna se rovněž zvýšila návštěvnost divadla. Jak uvádí A. Svojsík v knize *Japonsko a jeho lid*, divadlo bylo celoročně nejoblíbenější zábavou Japonců, avšak o svátcích bývala přeplněna. Přicházely sem celé rodiny s dětmi příjemně strávit čas. Jelikož zde kolikrát návštěvníci pobýli celý den, přinášeli si s sebou i stravu a součástí každého japonského divadla byla čajovna. Na otočném jevišti vystupovali herci, převážně muži, kteří byli při vystoupení doplňováni chórem. Ten vypravoval, co si herec zrovna myslí a osvětloval hercovo chování. Nepotřebné věci odnášel z jeviště sluha oděný v černém hávu a s černou kapucí. Díky tomuto oblečení byl „neviditelný“.

Josef Kořenský jednou japonské divadlo navštívil a v knize *Cesty po světě* jej popisuje. Všimá si například rozdílů v uspořádání hlediště, které nebylo podle evropských zvyklostí se sedadly, ale v přízemí se nacházela prohloubená pole podobná truhlíkům, kde bylo místo pro šest osob. Tématy her byly japonské dějiny, často život a smrt hrdinného samuraje.

Další možností, jak příjemně strávit volný čas byla návštěva opery. Ta byla naprosto odlišná od opery evropské. Vystupovaly tam jen dvě gejši. Jedna hrála na šamizen a druhá celou operu, trvající přibližně hodinu, odzpívala, přičemž měnila polohy hlasu, podle toho, zda „mluvila“ za muže či za ženu.

Se západní kulturou přišlo do Země vycházejícího slunce i kino. Článek ve Světozoru ze září roku 1924 čtenářům přibližuje, jak kino v Japonsku vypadalo: *„Za budkovou terasou leží kinová čtvrť. [...] Od ulice k ulici visí jedna tabule s nápisem vedle druhé s oslňujícími, nadživotními reklamními obrazy s nejdivějšími výjevy z dramát v přehnaném znázornění.“* Dále si autor všimá toho, co se v kině hrálo: *„Ve všech japonských kinech střídají se dvě oddělení; jedno přináší filmy cizí, hlavně americké, samé to kusy detektivní, loupežnické, válečné akrobatické nebo různé hrůzostrašné události; druhé domácí prvnímu co do divočiny nezádá, jenže je krom toho ještě také nudné,“* stěžuje si autor, *„Ubírá-li se totiž hrdina kusu z jednoho dějiště na druhé, provází jej obrázek krok za krokem, takže uběhne mnoho set metrů, kdy se vlastně nic neděje. [...] Když po únavně dlouhém zdržování dojde na velkou scénu, je to jistě nějaká hrůzostrašná věc.“* Ke konci článku autor konstatuje, že: *„jedno představení trvá šest hodin, ale z Evropanů sotva kdo odsedí si celý kus.“¹³⁸*

---

¹³⁸ *Kino v Japonsku*. Světozor, časopis zábavný a poučný. 25. 9. 1924, 25, 1, s. 12.

Japonskou kulturu však netvořily jen tyto zábavné produkce, ale i tradiční výtvarné umění. To se proslavilo především díky krásným dřevorytům. V moderní době se ale japonští malíři chtěli přiblížit západu a snažili se napodobovat díla evropských a amerických autorů. Tohoto jejich snažení si povšiml i T. F. Šimon, ale neuznával ho. Japonskému umění věnoval velkou pozornost (sám byl především malířem a grafikem) a domníval se, že jeho tradice velmi upadá. Šimon zastával názor, že Japonec nemůže západní umění nikdy dokonale pochopit a o moderních umělcích a dílech se vyjadřoval velmi skepticky. Jeho obdiv naproti tomu patřil tradiční architektuře, která jej upoutala svou jednoduchostí a krásou.

Stavitelskému umění Japonců skládali hold i mnozí čeští cestovatelé. Projevovalo se především na chrámových komplexech, kterých bylo v celém Japonsku několik. Těmi nejznámějšími byly: Nara, někdejší sídlo japonských mikadů s posvátným hájem a chrámy; dále Nikko, rovněž chrámový komplex, jehož zajímavostí byli krotcí jeleni, kteří sami přicházeli k návštěvníkům. Mnoho chrámů se nacházelo rovněž v Enošimě, která se za mořského přílivu měnila v ostrov a byla považována za sídlo bohyně krásy. Bohyně milosti naproti tomu sídlila v Kamakuře, kde se nacházela i velká socha Buddhy.

Všechna tato místa byla cílem turistických výprav a nepominuli je ani Češi. Ve svých knihách návštěvu památek líčí jak Josef Kořenský, tak i František V. Krejčí.

Kromě architektury a malířství dovedli Japonci k dokonalosti i kulturu stolování. Za umění považovali i správné nalévání čaje. Při tom se v zemi velmi důsledně dbalo na dodržování etikety u jídla.

Letzel, Eliášová i Šimon se účastnili japonské společenské večeře. Šimon i Eliášová si stěžovali na pro Evropana velmi nepohodlný způsob sezení – museli si kleknout na kolena a sedět na nohách, avšak pravidla slušného chování u japonského stolu jiný způsob sezení zakazovala. Jídlo se podávalo v rozličných kalíšcích, a většinou to byly takové pokrmy, s nimiž běžný Evropan nikdy předtím nepřišel do styku – základem japonské kuchyně byla rýže, dále zelenina a různé druhy ryb, které se podávaly pečené i syrové.

K tradici japonského stolování patřilo i bezchybné podávání čaje. Byl to přesně daný rituál, který si japonské ženy předávaly po mnohé generace. Dále k japonské stolní společnosti patřily i gejši, které zajišťovali zábavu hostů.

3. Každodennost

Cílem každého, kdo podnikl cestu do země tak vzdálené, jako je Japonsko, není pouze poznání turistických památek, společnosti a kultury, ale rovněž seznámení se s životním stylem obyvatel, s jejich všedním životem.

Nejblíže k tomu měli samozřejmě oba čeští pánové v Japonsku žijící – architekt Letzel a inženýr Hora. Ale tím, kdo z cestovatelů nejpodrobněji poznal japonskou každodennost, byla Barbora Markéta Eliášová. Při svém prvním pobytu prakticky sdílela život s rodinou majitele hotelu, ve kterém bydlela. Navíc pracovala jako lektorka evropských jazyků a díky této pedagogické činnosti získala si mnoho přátel, kteří jí ukázali, jak se v Japonsku skutečně žije.

Nefalšovaný japonský život si chtěl vyzkoušet i Joe Hloucha. O průběhu pobytu v Japonsku informoval své čtenáře doma. V červenci 1906 byl v Českém světě uveřejněn dopis adresovaný redaktorovi časopisu, v němž cestovatel popisuje, jak se snaží žít po japonském způsobu: *„Bydlím, spím a stravuji se po Japonsku, někdy i z touhy poznati dokonale zdejší život, se i japonsky oblékám.“*¹³⁹

I když se ve všech sférách japonského života snažily prosadit západní podněty, Japonci se jimi nedali ovlivnit a pečlivě si z nich vybírali a přisvojovali si jen praktické věci. K těm patřila i lepší veřejná doprava. Již při své druhé návštěvě, roku 1920, si Barbora Markéta Eliášová všimla, že spolu s jinými vymoženostmi se do Japonska dostal i automobil, i když v té době ještě ne ve velkém množství.

Rychlý rozvoj automobilismu spisovatelka zaznamenala již o tři roky později. Po tokijských ulicích jezdilo nejen více automobilů, ale i větší počet tramvají, které byly většinou přeplněné cestujícími. Eliášová postřehla i to, že před lety k sobě lidé byli zdvořilejší a muži pouštěli sednout staršího člověka nebo těhotnou ženu. V roce 1923 už to nebylo samozřejmostí a mladíci, většinou studenti, zůstali klidně sedět, i když nad nimi stála žena s břemenem v rukou. Eliášová usoudila, že toto zhoršení mravů pochytili v Evropě nebo v Americe.

K propagaci automobilů přispěli svým malým dílem i Češi Letzel a Hora, neboť si oba nechali z Čech poslat stroje od firmy Laurin a Klement. Jan Letzel o tom psal v dopise z 6. ledna 1911 mamince: *„...koupil jsem si automobil.*

---

¹³⁹ *Z japonských toulek našeho spolupracovníka*, in: Český svět 21, ročník 2, 13. 7 1906.

[...]potřebuji ho k provádění svého zaměstnání, a pak konám v něm teď pilné výlety, čímž se mi život zde značně zpříjemnil.“¹⁴⁰

Auta a tramvaje ale ve veřejné městské dopravě pomalu zatlačovaly džinrikše, tradiční japonský dopravní prostředek.

Soukromý život Japonců se nijak radikálně neproměnil, stále si ponechávali svůj osobitý životní styl. K němu náležel tradiční japonský oděv zvaný kimono. To oblékali jak muži, tak ženy, ale dámské i pánské se od sebe lišily stříhem. Kimona nikterak nepodléhala módě, jen se nosily rozličné vzory. Barevná a vzorová odlišnost se uplatňovaly především u žen, které nosily v různém věku jinak zabarvená kimona. Malé dívky byly oblékány do pestrobarevných, dospělé dívky nosily nejčastěji modrá a fialová a s věkem pak zbarvení kimona tmavlo. Bílá barva se neobjevovala, neboť to byla barva smutku.¹⁴¹

Kimona si oblíbil i architekt Letzel: „*Kimona jako každý slušnější Japonce mám hedvábná,*“ píše mamince, „*japonský úbor shledávám velice pohodlný a přestrojuji se do něho každý večer.*“¹⁴²

Svérázná zůstávala i japonská domácnost a způsob bydlení. Japonci žili v malých domcích ze dřeva. Stěny uvnitř byly z bílého papíru v dřevěných rámečcích a daly se odšupovat. Tím mohli obyvatelé domku docílit toho, že ze dvou malých místností odsunutím stěny získali jednu místnost velkou. Dům byl vybavený jen minimem nábytku – stolky na psaní a na podávání čaje, v některém z pokojů se nacházela skříň se šuplíky na ukládání kimon. Dále se v domě nacházela rohož na spaní – tatami a malá kamínka – hibači.

Výzdobu zajišťovala paní domu a to tím, že po pokojích rozmístila různě naaranžované živé květy. Tomuto umění, ikebaně, se dívky učily již od malička. U každého domu byla alespoň malá zahrádka, kde ženy mohly květiny pěstovat. Většinou si je ale nakupovaly u podomních obchodníků.

Díky malému množství nábytku se domy dobře udržovaly v čistotě. Navíc bylo zakázáno dovnitř vcházet v botách z ulice, každý návštěvník se musel u dveří přezout do domácích trepek. Pohostinnost Japonců popisuje B. M. Eliášová: „V

---

¹⁴⁰ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 174.

¹⁴¹ AKNM, BME, karton 1, dokument 25 – Soubor cestopisných povídek.

¹⁴² BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 69.

Japanu neznají pěti nebo desetiminutové návštěvy. Průměrný návštěvník zůstane dvě – tři hodiny; a mnohý je zdržen na půl dne nebo na celý den.“¹⁴³

Skoro v každém japonském domě byla i koupelna. A pokud neměli Japonci koupelnu přímo v domě, mohli navštěvovat veřejné lázně. Eliášová za svého prvního pobytu bydlela v japonském hotelu a popisuje, jak se „její“ japonská rodina (majitelé hotelu se s ní spřátelili) koupala každý večer v horké vodě.

Zvykem Japonců nebylo se v koupelně zavírat ani se mýt jednotlivě. Proto se všichni v hotelu divili, když od nich Eliášová ze začátku požadovala, aby měla při koupeli soukromí.

I když hygienu prováděli každodenně, úprava účesu japonských žen musela vydržet několik dní, přibližně tři až čtyři. Japonky totiž nebyly schopné vytvořit si samy krásné účesy. Česačky dělaly rozdílné účesy ženám vdaným a ženám svobodným. Aby se účesy v noci nezničily, byly Japonky nuceny spát na malých poduškách ve tvaru válečku, s hlavou zavěšenou ve vzduchu.

Kromě způsobů provádění osobní hygieny byli cestovatelé častokrát zaskočeni i stravou, která se od evropské značně odlišovala. Základní potravinou zde byla rýže. Dále se podávala různě upravovaná zelenina (okurka, česnek, pórek, ředkve, houby, výhonky bambusu), z masa převládali ryby, doplňovala je drůbež. Typickými japonskými nápoji byly čaj a saké. Alois Svojsík se domníval, že tento styl stravování není pro Japonce příliš dobrý: *„Lékaři poukazovali k tomu, že vegetariánský způsob života jest hlavní příčinou, proč Japonci jsou malé a slabé postavy tělesné.*“¹⁴⁴

S japonskou kuchyní měla své zkušenosti i Eliášová. Z jednoho celodenního výletu s přáteli za kvetoucími třešněmi si přivezla „gurmánský“ zážitek: *„Mě podala Aojagi San zvlášť zabalenou krabičku: ‚Vy nerada šašimi (syrové ryby), moje matka posílá vám toto.‘ Otevru spokojeně krabičku a hle! – na jednom závitku rýže v pohodlné poloze hoví si narůžovělá žížala! Paní Aojagi ještě nevěděla, že žížaly já také nerada.*“¹⁴⁵

Ke každodennímu životu Japonců ale patřilo i nebezpečí. Tím největším byl vznik požáru, který se pak na dřevěných domcích ve městě velmi rychle šířil. Požár zasáhl i firmu Letzela a Hory: *„...předešlého měsíce vypukl v sousedním domě naší*

¹⁴³ ELIÁŠOVÁ B. M., *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule*, Praha, 1915, s. 65 - 66.

¹⁴⁴ SVOJSÍK A., *Japonsko a jeho lid*, Praha, 1913, s. 358.

¹⁴⁵ ELIÁŠOVÁ B. M., *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule*, Praha, 1915, s. 107.

*Jokohamské filiálky oheň, který se brzy rozšířil na sousední domy a strávil vše až do základů. Vyhořely celkem tři domy a jedno velké skladiště s hedvábím.*¹⁴⁶

Ne menším nebezpečím byly i tajfuny, ale hlavně zemětřesení. Na drobné otřesy půdy byli Japonci zvyklí, ale v září roku 1923 přišlo zemětřesení velmi ničivé. V Japonsku se v té době nacházeli Eliášová, která byla v Jokohamě, a Letzel, jež pobýval v Tokiu. Oba si zemětřesení prožili, ale naprosto odlišně, jelikož spisovatelka jeho hrůzy zakusila na vlastní kůži, zatímco architekt byl v bezpečí v hotelovém pokoji. Později své zážitky vylíčil v dopise mamince z 10. září 1923; Eliášová je popsala v knize *V Japonsku v dobách dobrých i zlých*.

4. Zemětřesení

Eliášová, která byla v Japonsku již potřetí, si zdejší pobyt velmi užívala. 1. září 1923 chystala na výlet ke svým známým. Byla v domě krajana Procházky na jokohamském pobřeží, kde si také nechala většinu věcí u něj v garáži. Seděla ten den kolem poledně ještě v domě a vyřizovala korespondenci, když *„zcela náhle a bez výstrahy přišlo to nevyličitelně hrozné: prudký vítr zaburácel kolem otevřeného okna, pod zemí se ozvalo strašlivé dunění, země se začala prudce otřásat.*¹⁴⁷ Přišlo mohutné zemětřesení, které srovnalo dům pana Procházky se zemí. Eliášová vyvázla téměř bez zranění, jen s několika odřeninami, a dala se s ostatními na útěk na vrchol Yamate před vlnami deroucími se na břeh. Procházela pobořeným městem a viděla zraněné i mrtvé lidi. Když se ohlédla za sebe, spatřila hořící Jokohamu.

Šťastně se dostala k zástupu japonských trosečníků a tam se jí ujaly ženy a pomohly jí dojít do tábora pro lidi postižené zemětřesením, kde také přečkala první noc a další tři dny. Dostala však strach z nemocí, které se v táboře začaly objevovat, a věděla, že by se tam o ní jakožto o cizinku nikdo nepostaral. Rozhodla se proto raději odejít do Tokia.

Aby se tam dostala, musela projít shořelou Jokohamou: *„Nikdy nazapomenu té cesty zbořenou, shořelou Yokohamou. Byla dohořelá, ale hromady trosek ještě doutnaly, na okrajích spálené mrtvol, někde jen části jich.*¹⁴⁸

I Tokio hořelo, ale neshořelo celé jako Jokohama. Ve čtvrti, která našťástí unikla zkáze, bylo i československé vyslanectví a tam Eliášová zamířila. Na

¹⁴⁶ BOHADLO S., *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 96.

¹⁴⁷ ELIÁŠOVÁ B. M., *V Japonsku v dobách dobrých i zlých*, Praha, 1925, s. 142.

¹⁴⁸ ELIÁŠOVÁ B. M., *V Japonsku v dobách dobrých i zlých*, Praha, 1925, s. 156.

vyslanectví byla nucena zůstat několik dní. Ujala se jí tam manželka sekretáře, která jí dala nějaké oblečení (Eliášová ze svého majetku nic nezachránila) a celkově se jí věnovala a pomáhala jí.

Na vyslanectví se také dozvěděla, že příčinou tohoto hrozného neštěstí bylo sesutí mořského dna asi o osm metrů v blízkosti Jokohamy a proto bylo město nejprudčeji zasaženo a jeho budovy se sesypaly. Oheň se vzňal na mnoha místech ve městě, protože tam explodovaly hořlaviny a víchr poté plameny rozfoukal po celém městě. Tokio nebylo tak mohutně zasaženo zemětřesením, více tam ničil požár, neboť tam byly celé čtvrti dřevěných domků. Z ulic pak nebylo úniku a mnoho lidí se udusilo kouřem.

Z Tokia pak Eliášová a celé čs. vyslanectví odjeli lodí do přístavu Kobe, který v lodní dopravě nahradil zničenou Jokohamu. Do Kobe se dostali až příštího dne ráno a setkali se tam s několika krajany. Mezi nimi byl i pan Procházka, v jehož domě Eliášová byla, když vypuklo zemětřesení. Pan Procházka se velice divil, že to Eliášová přežila. Sám ji totiž dal hledat, ale když nebyla nalezena, myslel si, že neštěstí nepřežila. Pro zaměstnance vyslanectví byl ve městě zařízen byt, ale pro Eliášovou nic připraveno nebylo, hledala tedy ve městě, až našla volný pokoj v hotelu. Při hledání jí pomáhal jeden z krajanů.

Dalších 22 dnů čekala v Kobe na loď, která by jí odvezla do vlasti. Ale neměla dost peněz a pobyt v hotelu i jídlo byly drahé – hoteliéři a obchodníci totiž využili přívalu trosečníků do města a zvýšili ceny. Naštěstí fungoval Pomocný výbor pro cizince-trosečníky, kde se cestovatelka zaregistrovala v jeho „Ošacovacím oddělení“ a dostala nějaké šaty.

Kvůli nedostatku financí musela Eliášová požádat o pomoc pana vyslance, aby měla alespoň peníze na cestu domů. Eliášová si zakoupila lístek na loď *Empress of Russia*, volila cestu přes Ameriku, kde si chtěla vypomoci přednáškovou prací k dalším penězům. Nakonec 10. října vyplula z přístavu Kobe.

Oproti dramatickým zážitkům Eliášové, Jan Letzel přečkal zemětřesení poměrně v bezpečí v Tokiu. Celý jeho průběh popsal v dopise mamince z 10. září 1923: okolo 12 hodin v poledne se architekt nacházel v devátém poschodí budovy, kde se nalézaly jeho kanceláře a restaurace. „*Náhle cítím prudký otřes ze spodu i ze*

*strany, sklenice, láhve, talíře smeteny ze stolů, mezi to řinkot skla, padání zástěh, omítky ze stropu a rány praskajících zdí.*¹⁴⁹

Všichni se dostali bezpečně z domu, Letzel byl jen lehce zraněn na noze. Zemětřesení netrvalo snad ani minutu, ale napáchalo velké škody a navíc na mnoha místech vypukly požáry, které se díky silnému větru rychle rozšiřovaly. Jelikož byl zničený vodovod a nedalo se hasit, chytala jedna budova od druhé. Letzel se vrátil do svého hotelu, kde mu nic nehrozilo, protože před hotelem byla široká stanice se střechami z plechu a za ní navíc široký kanál. Architekt tedy mohl ze svého hotelového pokoje sledovat, jak požár pohlcuje město: *„Pohled na požár byl příšerně krásný. Díval jsem se na to ničení od 7 hod. večer do 4 hod. ráno ve společnosti známého Japonce p. Nakamury, který zcela správně podotkl, že takovou podívanou neměl ani císař Nero, když k svému potěšení dal Řím zapálit. Ten požár byl opravdu hrůzně krásný a ten večer jsme si ani já ani ten Japonec neuvědomili, co škod a neštěstí způsobil.*¹⁵⁰

Je velice zajímavé, že Eliášová i Letzel se shodují v tom, jak tato katastrofa zapůsobila na samotné Japonce, kteří kolikrát přišli nejen o majetek, ale i o příbuzné. Když byla Eliášová v průvodu trosečníků, všimla si, že ani jedna žena nezaplakala, že si lidé navzájem pomáhali a vše přijímali s naprostým klidem. Podobné postřehy píše domů i Jan Letzel: *„A při všem tom musili jsme obdivovat klid a rozvahu těch Japonců a Japonek, s jakou toto neštěstí snášeli. V některých rodinách ztratili několik členů, domek jim shořel, ale plakat jsi nikoho neviděla.*¹⁵¹

Ohlasy katastrofy byly po celém světě velké a i z Československa se ozývali lidé, kteří chtěli katastrofou postiženou zemi pomoci. Eliášová obdržela dopis z Čs. Červeného kříže, od ředitele Dr. F. Šmakala, v němž pisatel uváděl, že peníze vybrané na pomoc Japonsku mají být nejprve v ČSR zhodnoceny prací mládeže a pak prodány na japonské burze. Pan ředitel žádal od Eliášové radu ohledně toho, co by mohlo být v Japonsku dobře prodejné.¹⁵²

Jan Letzel, jakožto obchodník a podnikatel, v zemětřesení viděl nové možnosti pro obchod. Chtěl uzavřít kontrakty mezi československými firmami a Japonskem o dodávání materiálu na obnovu poničených budov.

¹⁴⁹ BOHADLO Stanislav, *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 174.

¹⁵⁰ BOHADLO Stanislav, *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 174.

¹⁵¹ BOHADLO Stanislav, *Japonsko - země, kterou jsem hledal*, Praha, 2000, s. 175.

¹⁵² AKNM, BME, karton 1, dokument 21 – Korespondence od institucí: dopis z 18. 11. 1923 z ČS. Červeného kříže.

Závěr

Práce poukázala na to, že obraz Japonska v české společnosti se utvářel především zásluhou cestovatelů J. Kořenského, B. M. Eliášové a J. Hlouchy, kteří svými literárními díly přibližovali čtenářům společnost, kulturu i každodenní život této země.

V popisu všedních problémů Japonců zvláště vynikla právě Barbora Markéta Eliášová. Měla schopnost postřehnout detaily všedního života v Japonsku a poutavě je vyličit v cestopisech. V tomto směru bylo pro ni výhodou, že sama žila životem „obyčejných“ Japonců – bydlela v japonském hotelu, jedla tamější stravu a účastnila se místních tradic a svátků.

Eliášová strávila v Japonsku několik let, kdy nejprve vyučovala, poté pořádala pro Japonce přednášky o Československu. Za tu dobu našla si mnoho přátel, kteří ji vzali mezi sebe a s nimiž poznávala onu zmiňovanou každodennost měnícího se Japonska.

Ale i ostatní spisovatelé předestírali české společnosti Japonsko jako modernizující se zemi, která si ovšem ve většině oblastí společenského života stále udržovala tradiční zvyky. Přejímání západních zvyklostí a novinek probíhalo především ve veřejném životě (industrializace země, obchod, školství), zatímco v soukromí zůstávali Japonci nadále svérázní, což se projevovalo v jejich životním stylu: chování v rodině (pověry, chod domácnosti), nemluvě i o způsobech zábavy (slavnosti květin, divadlo).

Oblastí, kde se společenské změny udály ve větší míře, byla situace Japonek. Ta se ukázala jako jistý fenomén, který zajímal ve skrze všechny české cestovatele, nejvíce snad B. M. Eliášovou. Nejen že se ve svých knihách této problematice věnovali některé z kapitol, ale vycházely i knihy zabývající se pouze Japonkami (Eliášová – *Dcery Nipponu*, Hloucha – *Prodavačky úsměvů, Japonečky...*).

Větší povědomí o Zemi vycházejícího slunce pak Češi získávali po první světové válce. Obě země spolu navázaly diplomatické styky a v Tokiu zahájilo činnost československé vyslanectví. Své znalosti zde uplatnil architekt Jan Letzel ve funkci obchodního atašé, působila zde i B. M. Eliášová jako koncipientka. I díky její přednáškové činnosti získávali naopak Japonci informace o nově vzniklém Československu, jeho kultuře a historii.

Na závěr lze říci, že obě země i zásluhou výše uvedených osob udržovaly ve dvacátých letech poměrně přátelské vztahy, jež se projevily např. i na poli obchodu. Dokladem toho je zájem japonských firem o československé zboží a snaha o realizování výstavy čs. produktů v Japonsku.

Seznam pramenů a literatury:

1) Prameny:

Archivní prameny:

Národní archiv, Ministerstvo zahraničních věcí – Výstřižkový archiv, sign. 752 a 723, 93, Japonsko a ČSR.

Archiv knihovny Náprstkova muzea, fond Barbora Markéta Eliášová.

Korespondence

BOHADLO Stanislav, *Japonsko - země, kterou jsem hledal: Edice dopisů architekta Jana Letzela (1880 Náchod - 1925 Praha) z let 1907 – 1924*, Praha, Gate Náchod, 2000. 180 s.

WINKELHÖFEROVÁ Vlasta, *Korespondence dvou japanofilů. K. J. Hora a J. Hloucha*. In: *Po stopách krajanů ve starém Orientu. Soubor studií*. Praha, Česká orientalistická společnost 2009, s. 104-119.

Dobová literatura a periodika

ELIÁŠOVÁ Barbora Markéta, *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule*, Praha, nákladem vlastním - tiskem "Unie" v Praze, 1915. 160 s.

ELIÁŠOVÁ Barbora Markéta, *Z vlasti samurajů*, Praha, Šimek, 1922, 221 s.

ELIÁŠOVÁ Barbora Markéta, *Dcery Nipponu: Několik kapitol o japonských ženách*, Praha, B. Kočí, 1925. 84 s.

ELIÁŠOVÁ Barbora Markéta, *V Japonsku v dobách dobrých i zlých: Za hrůz zemětřesení 1923*, Praha, nákladem vlastním - tiskem Aloise Konička, 1925. 197 s.

ELIÁŠOVÁ Barbora Markéta, *Pod Karlem Perglerem. Rok života na československém vyslanectví v Japonsku*, Praha, nákladem vlastním – tiskem Grafia v Praze, 1929, 23 s.

HAVLASA Jan, *Japonské jaro*, Praha, Šolc a Šimáček, 1932, 567 s.

HLOUCHA Joe, *Vzpomínky na Japonsko*, Praha, F. Šimáček, 1908, 222 s.

HLOUCHA Joe, *Moje „Paní Chrysanthema“*, Praha, Jos. R. Vilímeček, 1922, 138 s.

HLOUCHA Joe, *Mezi bohy a démony*, Praha, Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1929, 129 s.

HLOUCHA Joe, *Prodavačky úsměvů. Kniha o japonských gejšách a kurtizánách*, Praha, Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1929, 113 s.

HLOUCHA Joe, *Japonečky. Vzpomínky na tři horká odpoledne*, Praha, Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1931, 101 s.

KOŘENSKÝ Josef, *J. Kořenského Cesty po světě. Žaponsko*, Praha, J. Otto, 1902, 190 s.

KOŘENSKÝ Josef, *Po druhé v Žaponsku*, Praha, J. Otto, 1910, 107 s.

KREJČÍ František Václav, *Jaro v Japonsku*, Praha, Jan Štenc, 1923, 106 s.

NITOBÉ Izano, *Duše Japonska. Bušido*, překlad K. J. Hora, Praha, Josef Pelcl, 1904, 106 s.

SVOJSÍK Alois, *Japonsko a jeho lid*, Praha, nákladem vlastním, 1913, 569 s.

ŠIMON Tavík František, *Listy z cesty kolem světa*, Praha a Bratislava, J. Otto, spol. s.r.o., 1928. 242 s.

VAVROUŠEK Bohumil, *Dr. Josef Kořenský 1847 – 1937*, Praha, soukromý tisk 1937, 80 s.

Z japonských toulek našeho spolupracovníka, in: Český svět 21, ročník 2, 13. 7 1906.

Česká úřednice našeho vyslanectví v Japonsku, in: Český svět 19, ročník 17, 27. 1. 1921.

Kino v Japonsku, Světozor 1, ročník 25, 25. 9. 1924, s. 12.

2) Odborná literatura:

BOROVÍČKA Michael, *Velké dějiny zemí Koruny české: Cestovatelství*, Praha a Litomyšl, Paseka, 2010, 758 s.

KLIMEK Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české XIII*, Praha a Litomyšl, Paseka, 2000, 822 s.

KLIMEK Antonín, *Vítejte v první republice*, Praha, Havran, 2003, 301 s.

KRAEMEROVÁ Alice – ŠEJBL Jan, *Japonsko, má láska – český cestovatel a sběratel Joe Hloucha*, Praha, Národní muzeum, 2007, 191 s.

REISCHAUER Edwin O. – CRAIG Albert M., *Dějiny Japonska*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2000, 441 s.

ROZHONĚ Vladimír, *Cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2005, 317 s.

ŠTEMBERK Jan, *Prameny a literatura k dějinám cestování a cestovního ruchu v českých zemích a Československu v první polovině 20. století*, Praha, Vysoká škola obchodní v Praze, 2008, 44 s.

VASILJEVOVÁ Zdeňka, *Dějiny Japonska*, Praha, Nakladatelství Svoboda, 1986, 604 s.

WINKELHÖFEROVÁ Vlasta, *První český japanolog a zdatný obchodník Karel Jan Hora*. In: *Krajané ve starém Orientu. Soubor studií*. Praha, Česká orientalistická společnost 2008, s. 100-115.

Heslo *Joe Hloucha*, in: *Lexikon české literatury*, sv.2/I, Praha, Academia, 1993, s. 207.

Heslo *Barbora Markéta Eliášová*, in: *Lexikon české literatury*, sv. 1, Praha, Academia, 2000, s. 655.

Heslo *Josef Kořenský*, in: *Lexikon české literatury*, sv. 2/II, Praha, Academia, 1993, s. 858.

Heslo *František Václav Krejčí*, in: *Lexikon české literatury*, sv.2/II, Praha, Academia, 1993, str. 965.

Heslo *Japonsko*, in: *Masarykův slovník naučný*, sv. 3, Praha, Československý kompas, 1927, str. 711 – 715.

Heslo *Japonci*, in: *Masarykův slovník naučný*, sv. 3, Praha, Československý kompas, 1927, str. 709 – 711.

Heslo *Japan*, in: *Ottův slovník naučný*, sv. XIII, Praha, J. Otto, 1898, str. 39 – 79.

Barbora Markéta Eliášová – sborník u příležitosti uvedení B. M. Eliášové na pamětní desku významných osobností obce, vydala Obec Jiříkovice, 2003, 16 str.

Přílohy:

Vděčný jezevec:¹⁵³

Jezevce, lišky a kočky opřádají si Japonci rádi kouzlem pohádkové moci a síly. V mnohých pohádkách vystupují tato zvířata v lidské podobě, vyhlédnou oběť vyčíhají a někam zavedou a potrestají jiné zase nějak pomohou.

Nejčastěji vystupuje takto jezevec. Za noci číhá prý rád na opuštěných místech a když vidí přicházeti člověka, nadme si tělo a bubnuje na ně sevřenými tlapkami jako na buben. Nikdo prý neodolá těmto zvláštním zvukům – jezevec takového člověka dostane kam právě chce. Často prý tak jezevec zláká bohaté lidi a okrade je, aby měl peníze pro své rejdy mezi lidmi.

Však jako liška a kočka tak i jezevec učí lidi v mnohé japonské pohádce vlastnostem dobrým, zejména vděčnosti. Dětem je v Japonsku záhy vštěpováno, že nevděčný člověk je horší než pták a zvíře, takový člověk že je hoden opovržení. Tuto výchovnou práci hodně podporují národní báje a pohádky a jednou z mnoha takových je báj o vděčném jezevci:

Kdysi žil Hitaši starý buddhistický kněz. Neproslavil se ani učeností, ani moudrostí, ale byl znám svojí pokorou a prostým i zbožným životem. Trávil všechn čas na modlitbách, nestaraje se vůbec o věci pozemské. Sousedé ho měli ve velké vážnosti, přinášeli mu jídlo a oděv, a spravili střechu nad jeho vlavou, kdykoli toho bylo třeba.

A bonz seděl tedy jen stále před sochou velikého Buddhy a modlil se za sebe všechny ostatní. Jednou za chladné zimní noci, trvaje na modlitbách, byl vyrušen voláním za dveřmi. Otevřel a spatřil tu starého jezevce, který se třásl zimou. Ale nebyl ani dost málo překvapen, když jezevec ho oslovil a prosil ho, aby se směl ohřátí u jeho ohně.

„Pojď jen rychle dovnitř a ohřej se,“ zval bonz jezevce. Jezevec se nedal dlouho pobízeti. Vešel do chrámu, schoulil se u ohně a zůstal tu až do rána. A bonz se dal s novou horlivostí do odříkávání svých modliteb, tlouk při tom na buben před sochou Buddhy a nevšímal si ničeho kolem sebe.

Před svítáním jezevec knězi uctivě poděkoval a odešel do hor. Od té doby přicházel každé noci se ohřátí. Přinesl vždy roští na oheň a kněz jej přijal vždy stejně

---

¹⁵³ AKNM, BME, karton 1, dokument 25 – Soubor cestopisných povídek, pohádka *Vděčný jezevec*.

vlídně. Od jara do zimy se jezevec obyčejně neukázal; ale na začátku každé zimy obnovil svoje návštěvy a nevynechal žádné noci.

Tak to šlo plných deset let. A tu jednoho večera pravil jezevec bonzovi: „Pane, prokazujete mi již deset let tolik laskavostí, že na to nesmím zapomenouti ani v životě, ani po smrti. A rád bych se vám nějak odvděčil. Nemáte snad nějaké přání? Třeba bych vám je mohl vyplniti.“

Kněz se usmál a odpověděl: „Nemám nijakých přání. Je to hezké od tebe, že myslíš na vděk, ale neznepokojuj se kvůli mně. Pokud budu živ, jsi u mne vítán kdykoliv ti bude zima.“

Ale jezevec prosil starce usilovně, aby mu dal příležitost, nějak se odvděčit. Že by ho velmi bolelo, kdyby se nijak odvděčiti nemohl, ujišťoval. A tak kněz konečně povolil, dojat dobrosrdečností zvířete.

„Od té doby co mám oholenou hlavu,“ pravil stařec, „vzdal se světa úplně, opustil jsem radosti zábavy a nemám žádostí... Stravu i oděv dostávám pod sousedů; a až zemru, abych mohl býti zrozen do života příštího, ti dobří lidé mně již slíbili, že moje tělo spálí a popel pochovají. Tedy nepotřebuji žádných peněz, jak vidíš. A pece si někdy myslím, že bych chtěl míti 3 zlaté ryo. Chtěl bych je obětovati někde ve chrámě, aby se tam kněží za mne modlili. Nemyslel jsem nikdy, že ty peníze musím míti: myslím jen, co bych učinil, kdybych je měl.“

Kněz domluvil a překvapen spatřil, jak jezevec kloní hlavu, aby skryl smutný a jaksi rozpačitý svůj pohled. Starci bylo líto, že způsobil zvířeti zármutek a rád by byl nějak rozptýlil účinek svých slov. „Vždyť bych jako kněz ani neměl míti takových přání,“ pravil; „nemysli na to, co jsem právě pověděl.“

Jezevec ráno odešel a pak se již nevracel. Starý kněz tím byl velmi znepokojen. Myslel, že jezevec nechce přijíti bez peněz, nebo že byl zabit, když se pokoušel ukrást je někomu. Starce bolelo, že si přitížil novým hříchem. Modlil se tedy horlivě dále. Modlil se za přítele jezevce, za své hříchy i za hříchy jiných.

Tak uplynula tři léta. A tu jedné noci uslyšel za dveřmi jezevcův hlas. Rozradostněn spěchal otevřít. „Jsi tedy přece ještě živ a zdrav!“ volal vesele. „Kde jsi byl tak dlouho? Co jsem se na tebe načekal!“

Jezevec se ohřál a jal se vypravovati: „Kdybyste byl žádal peníze na něco světského, byl bych je snadno opatřil. Ale k účelu tak posvátnému jsem je nemohl ukrást a přinést vám je pokáleny zármutkem nebo hněvem jiného. Šel jsem tedy na ostrov Sado, kde jsou zlatonosné doly, a v odhazovaném písku jsem hledal drobtý

zlata. Byla to práce těžká a dlouhá a trvala celou tu dobu, co jsem k vám nepřišel. Ale konečně jsem měl dostatečné množství a sám jsem to zpracoval ve tři zlaté ryo. Hle! Zde jsou, ryzí a lesklé...“

„Pro moji pošetilou řeč jsi tolik pracoval?“ zvolal stařec dojat. „Tedy se přece splnilo přání mého srdce! Jak jsem ti za to vděčen...“

„Vždyť jsem splnil jen svoje přání,“ odvětil jezevec zdvořile, „a nezasluhuji za to žádných díků.“ A pak prosil bonze, aby o tom nikomu nevypravoval.

„V tom ti nemohu vyhověti,“ řekl stařec zamyšleně. „Hleď, kdybych přechovával peníze zde, mohl by mi je někdo ukrást. Musím je tedy buď dáti někam k uschování nebo je hned věnovat do chrámu. Ať učiním tak či onak, lidé budou překvapeni, že jako chudý kněz jsem měl takový značný obnos peněz. A tak jim musím vysvětliti, odkud peníze mám. Ale nerad bych tobě uškodil. Aby tě nepronásledovali, řeknu jim, že již ke mně nechodíš. Přicházej však tajně a ohřívej se u mého ohně pokud budu živ.“

Jezevec souhlasil a tak žili oba ještě dlouhá léta v dobrém přátelství.

Básně B. M. Eliášové¹⁵⁴:

Proč?

Když jsem byla malička
řekla jsem sobě častokrát:
Proč nemám matku, tatíčka?
A proč mne nikdo nemá rád?

A když teď často cítím
tu prudkost života vln
tu sobě vždycky myslím:
proč je můj život bolu pln?

Jednou mně slunce dá hřejný jas,
po druhé spálí mne krutý mráz -
Bože, pak žaluji Tobě zas:
Proč v tom světě tolik zloby as?

Den se probudil...

Den se probudil krásný a smavý
Rosou ho umyla země matička,
Vánek si ho pěkně osušil,
slunce ho slíbalo na líčka.

Hory ho v náruč pojaly,
lesy ho oděly v zelený šat,
luhy mu nabídly kytice,
potůčky šly si s ním hrát.

---

¹⁵⁴ AKNM, BME, karton 1, dokumenty 22 a 23 – Básně a verše, sešitek básní s názvem Nálady a příhody – Jak život šel.

Seznam vyobrazení:

Obrázek 1: Barbora Markéta Eliášová v japonských šatech	84
Obrázek 2: Znamka s Barborou M. Eliášovou.....	84
Obrázek 3: Joe Hloucha.	85
Obrázek 4: Hlouchova čajovna Jokohama.	85
Obrázek 5: Architekt Jan Letzel v roce 1920.....	85
Obrázek 6: Jan Letzel v kimonu	85
Obrázek 7: Jan Letzel v parku Nara	85
Obrázek 8: Průmyslový palác v Hirošimě po výbuchu jaderné bomby v roce 1945. 85	
Obrázek 9: Rodina inženýra Hory.....	85

Obrazová příloha:

Obrázek 1: Barbra Markéta Eliášová v japonských šatech, fotografie z roku 1913 (in: Barbra Markéta Eliášová – sborník u příležitosti uvedení B. M. Eliášové na pamětní desku významných osobností obce, Obec Jiříkovice, 2003).

Obrázek 2: Známká s Barborou M. Eliášovou. vydána 14. 10. 2009 v nákladu 500 000 kusů, návrh: Vladimír Novák, rytec: Miloš Ondráček. (<http://www.filaso.cz/katalog-znamky/553/2009-cestovatelka-barbora-marketa-eliasova>; převzato 22. 6. 2011).

Obrázek 3: Joe Hloucha (in: *KRAEMEROVÁ A. – ŠEJBL J.: Japonsko, má láska – český cestovatel a sběratel Joe Hloucha, Praha, Národní muzeum, 2007*).

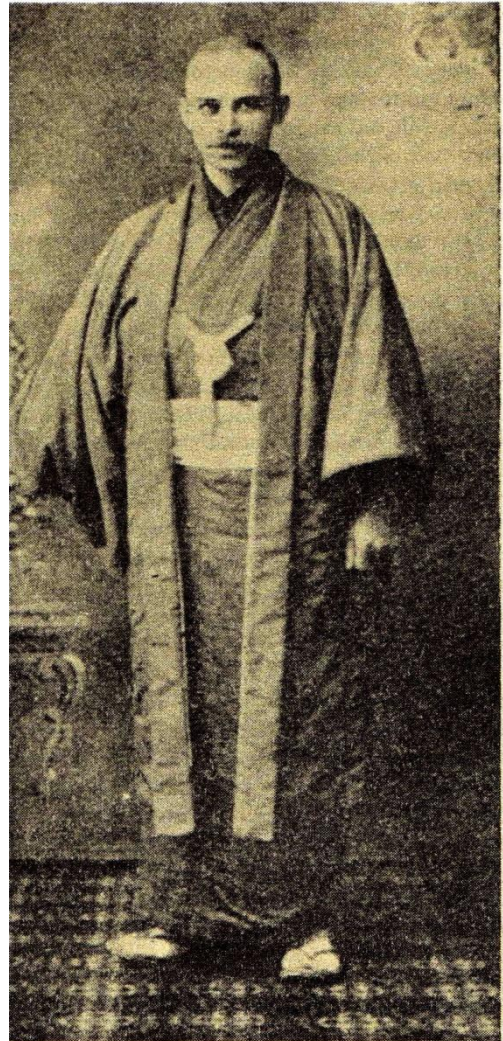

Obrázek 4: Hlouchova čajovna Jokohama (in: *KRAEMEROVÁ A. – ŠEJBL J.: Japonsko, má láska – český cestovatel a sběratel Joe Hloucha, Praha, Národní muzeum, 2007*).

Obrázek 5: Architekt Jan Letzel v roce 1920 (in Bohadolo: *Japonsko – země, kterou jsem hledal*).

Obrázek 6: Jan Letzel v kimonu (in Vasiljevoná: *Dějiny Japonska*).

Obrázek 7: Jan Letzel v parku Nara (in Bohadlo: *Japonsko – země, kterou jsem hledal*).

Obrázek 8: Průmyslový palác v Hirošimě po výbuchu jaderné bomby v roce 1945 (in Bohadlo: *Japonsko – země, kterou jsem hledal*).

Obrázek 9: Rodina inženýra Hory (in Bohadlo: *Japonsko – země, kterou jsem hledal*).